

An Oifig um Institiúidí Daonlathacha agus Cearta Daonna

ÉIRE

**TOGHCHÁN UACHTARÁNACHTA
24 DEIREADH FÓMHAIR 2025**

**Misean Measúnaithe Toghcháin OIDCD
Tuarascáil Deiridh**

Vársá
27 Iúil 2026

CLÁR AN ÁBHAIR

I.	ACHOIMRE FEIDHMIÚCHÁIN	1
II.	RÉAMHRÁ AGUS ADMHÁLACHA	3
III.	CÚLRA AGUS COMHTHÉACS POLAITIÚIL	4
IV.	CREAT DLÍTHIÚIL AGUS CÓRAS TOGHCHÁIN.....	5
V.	RIARACHÁN TOGHCHÁIN	6
VI.	CLÁRÚ VÓTÁLAITHE	10
VII.	CLÁRÚ IARRTHÓRA	12
VIII.	FEACHTAS TOGHCHÁIN	13
	A. CREAT DLÍTHIÚIL AGUS RIALACHÁIN.....	13
	B. TIMPEALLAIGHT FEACHTAIS.....	14
	C. TIMPEALLAIGHT FEACHTAIS AR LÍNE	16
IX.	MAOINIÚ FEACHTAIS	18
	A. IONCAM AGUS CAITEACHAS	18
	B. NOCHTADH AGUS MAOIRSEACHT	21
X.	NA MEÁIN.....	23
	A. TIMPEALLAIGHT NA MEÁN	23
	B. AN CREAT DLÍTHIÚIL	24
	C. CLÚDACH NA MEÁN AR AN BHFEACHTAS	25
XI.	RÉITEACH DÍOSPÓIDE TOGHCHÁIN	26
XII.	BREATHNÓIREACHT TOGHCHÁIN.....	28
XIII.	LÁ AN TOGHCHÁIN AGUS COMHAIREAMH	28
	A. OSCAILT, VÓTÁIL, AGUS DÚNADH	28
	B. COMHAIREAMH	29
	C. TÁBLÚ AGUS FÓGAIRT TORTHÁÍ	29
XIV.	MOLTAÍ.....	30
	A. MOLTAÍ TOSAÍOCHTA	30
	B. MOLTAÍ EILE	31
	AGUISÍN: TORTHÁÍ DEIRIDH AN TOGHCHÁIN	33
	MAIDIR LE ODIHR.....	34

ÉIRE
TOGHCHÁN UACHTARÁNACHTA
24 Deireadh Fómhair 2025

Tuarascáil Deiridh Misean Measúnaithe Toghcháin OIgcd¹

I. ACHOIMRE FEIDHMIÚCHÁIN

Tar éis cuireadh a fháil ó údaráis na hÉireann, d'úsáid Oifig an ESCE um Institiúidí Daonlathacha agus Cearta Daonna (OIDCD) Misean Measúnaithe Toghcháin (MMT) do thoghchán uachtaránachta an 24 Deireadh Fómhair 2025. Rinne OIgcd MMT measúnú ar chomhlíonadh an phróisis toghcháin maidir le gealltanais ESCE agus oibleagáidí agus caighdeáin idirnáisiúnta eile do thoghcháin dhaonlathacha chomh maith le reachtaíocht náisiúnta. I gcomhréir le modheolaíocht OIgcd, níor bhreathnaigh an OIgcd MMT ar imeachtaí lá toghcháin ar bhealach córasach nó cuimsitheach agus thug sé cuairt ar líon teoranta stáisiún vótaíochta.

Fógraíodh an toghchán uachtaránachta don 24 Deireadh Fómhair ar an 3 Meán Fómhair, sular críochnaíodh an tUachtarán Micheál D. Higgins an dara téarma agus an téarma deiridh de sheacht mbliana. Reáchtáladh an toghchán i dtimpeallacht iomaíoch agus chuimsitheach, agus rinne na húdaráis toghcháin é a riar ar bhealach ordúil agus gairmiúil agus ardleibhéal muiníne ann i measc na bpáirtithe leasmhara. Múnlaíodh comhthéacs an réamhthoghcháin ag ionchais an phobail go dtabharfadh an rialtas aghaidh ar dhúshlán shocheacnamaíocha leanúnacha, lena n-áirítear an ghéarchéim tithíochta, costais mhaireachtála atá ag ardú, agus an imirce. Bhí an feachtas dírithe ar phearsantacht, agus bhí ról suntasach ag rannpháirtíocht ar líne. Toghadh Catherine Connolly faoin gcóras aonvóta inaistrithe, agus bhuaigh sí go cinntitheach le tromlach na vótaí céad rogha.

Tugann an creat dlíthiúil toghcháin, cé go bhfuil sé ilroinnte thar roinnt gníomhartha dlí, bonn láidir chun an toghchán uachtaránachta a reáchtáil. Thug an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 leasuithe suntasacha isteach, lena n-áirítear Coimisiún Toghcháin neamhspleách a bhunú agus clárú vótálaithe a nuachóiriú. Níor cuireadh tús fós, áfach, le forálacha a bhaineann le maoirseacht a dhéanamh ar fhógraíocht pholaitiúil ar líne agus cur i gcoinne na bréagaisnéise. Cé gur thug an tAcht aghaidh ar roinnt moltaí OIgcd roimhe seo, tá moltaí eile ann nár tugadh aghaidh orthu go fóill, go háirithe comhdhlúthú na reachtaíochta toghcháin agus stádas agus ról na mbreathnóirí saoránach agus idirnáisiúnta. Toghtar an t-Uachtarán “trí mheán an aonavóta inaistrithe” i dtoghchán díreach. Le bheith tofa, ní mór don iarrthóir 50 faoin gcéad de na vótaí bailí móide vóta bailí amháin nó níos mó a fháil ná gach iarrthóir eile le chéile.

Tá riarachán an toghcháin díláraithe, agus déanann an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht maoirseacht agus comhordú ar gach oibríocht toghcháin agus eisiúnn sí rialacháin agus treoirilínte beartais. Tá príomhfhreagracht ar chinn chomhairimh ar fud na tíre as ullmhúcháin agus stiúradh toghchán ina gceantair faoi seach. Déantar comhaireamh na vótaí go lárnach do gach ceann de na 43 toghcheantar. Bhí lánmhuinín ag lucht riaracháin an toghcháin as a chumas an próiseas a bhainistiú ar bhealach gairmiúil neamhchlaonta.

Is é seo an chéad toghchán uachtaránachta ó bunaíodh an Coimisiún Toghcháin in 2023 mar chomhlacht neamhspleách. Ghlac sé feidhmeanna toghcháin éagsúla ó chomhlachtaí eile, lena n-áirítear toghcheantair a athbhreithniú, reifrinne a mhaoirsiú, agus clár na bpáirtithe polaitíochta a choinneáil. Chuir idirghabhálaithe OIgcd MMT fáilte roimh a bhunú agus léirigh siad buíochas as a rannpháirtíocht, lena n-áirítear i ngníomhaíochtaí for-rochtana agus taighde agus i dtáirgeadh athbhreithnithe iarthoghcháin le moltaí chun an próiseas toghcháin a fheabhsú.

Tá saoránaigh Éireannacha 18 mbliana d'aois agus níos sine atá san áireamh i gclár na vótálaithe incháilithe chun vótáil, gan aon teorainneacha bunaithe ar mhíchumas agus cearta vótála a leathnú chuig gach príosúnach. Déantar clárú vótálaithe a dhílárú ar fud na n-údarás áitiúil, agus tá 3.6 milliún vótálaí cláraithe don toghchán seo. Reáchtáil an Coimisiún Toghcháin feachtas cuimsitheach feasachta maidir le clárú

¹ Is é an leagan Béarla den tuarascáil seo an t-aon doiciméad oifigiúil. Tá aistriúchán neamhoifigiúil ar fáil i nGaeilge.

vótálaithe trí úsáid a bhaint as raon cur chuige nuálach sna meáin thraidisiúnta agus ar ardáin ar líne araon. Cé nach raibh aon mheicníocht chuimsitheach ann chun cruinneas an chláir a sheiceáil, meastar go ndéanfar aghaidh air seo trí na cláir áitiúla a chumasc i mbunachar sonraí náisiúnta aonair in 2026.

Tá saoránaigh atá 35 bliana d'aois nó níos sine incháilithe chun seasamh don oifig má ainmníonn fiche feisire parlaiminte ar a laghad nó ceithre chomhairle áitiúla ar a laghad iad. Cháin roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT an chaoi ar chuir príomhpháirtithe polaitíochta smacht páirtí i bhfeidhm ar chomhairleoirí agus ar fheisirí parlaiminte, ag áitiú go raibh na hiarrthóirí neamhspleácha seo faoi mhíbhuntáiste trí theorainn a chur lena gcumas ainmniúcháin a fháil. Cláraíodh triúr iarrthóirí; ar an 5 Deireadh Fómhair, áfach, tharraing iarrthóir amháin siar ón bhfeachtas.

Bhí an feachtas an-dírithe ar phearsantacht, le hiarrthóirí ag díriú ar cháilíochtaí pearsanta, ionracas, agus oiriúnacht don oifig, in éineacht le fis den uachtaránacht mar ról aontaithe ina gcuimsítear luachanna comhroinnte, ceannaireacht mhorálta, agus ionadaíocht do gach saoránach. Nuair a tharraing Jim Gavin siar ón rás, rinneadh dinimic an fheachtais a athmhúnlú ina chomórtas dhá iarrthóir, ag athcheangal inní an phobail faoi rogha theoranta, agus ag spreagadh glaonna méadaithe ar vótálaithe a gcuid ballóidí a mhilleadh. Chuir roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT inní in iúl faoi leitheadúlacht mhéadaitheach de dhioscúrsa tocsaineach, ionsaitheach agus imeaglaithe a dhírigh ar iarrthóirí agus ar dhaoine poiblí, lena n-áirítear reitric le gnéithe de ghríosú chun foréigin agus fuatha, agus gnéithe ciníochais, frithbhanda agus éadulangach eile.

Bhí ról mór ag an bhfearann ar líne san fheachtas, agus iarrthóirí, páirtithe, agus lucht tacaíochta ag baint úsáide as na meáin shóisialta go gníomhach chun teacht ar vótálaithe. Sháraigh lucht leanúna agus rannpháirtíocht ar líne Connolly Uas go mór le rannpháirtíocht Humphreys Uas, agus bhain an chéad duine úsáid fhorleathan as podchraoltaí freisin. Bhí poist na n-iarrthóirí níos dearfaí go córasach agus ní raibh siad chomh sáraíochta céanna le poist na bpáirtithe, na bpolaiteoirí agus na ngníomhaithe eile ar líne. Bhí feachtais fógraíochta íoctha Connolly Uas níos spriocdhírithe agus níos éagsúla, le caiteachas níos lú in aghaidh an fhógra agus líon níos airde ar an iomlán, agus bhí Humphreys Uas ag brath ar níos lú fógraí uathúla agus níos lú spriocdhírithe. Tháinig buaic inní faoi mhífhaisnéis go gairid roimh lá an toghcháin nuair a scaipeadh domhainbhrionnuithe a ghintear ag IS, a chuir an Coimisiún Toghcháin agus daoine eile in iúl agus a baineadh ina dhiaidh sin (le Meta agus Aibítir) nó a lipéadaíodh mar ionramháilte (le X).

Féadfar feachtais toghcháin a mhaoiniú ó chistí poiblí agus príobháideacha agus ó thabhartais chomhchineáil. Forálann an dlí d'uasteorainneacha caiteachais feachtais, ceanglais nochta agus tuairiscithe, agus raon smachtbhannaí céimnithe i leith sáruithe airgeadais féideartha. Cé go bhfuil meicníochtaí iarthoghcháin um nochtadh airgeadais i bhfeidhm, níl aon cheanglas ann maidir le tuairisciú eatramhach roimh lá an toghcháin, rud a chuireann srian le rochtain vótálaithe ar fhaisnéis oifigiúil i ndáil le hioncam agus caiteachas feachtais. Déanann an Coimisiún um Chaighdeán in Oifigí Poiblí maoirsiú ar airgeadas feachtais agus tá cumhachtaí fairsinge imscrúdaithe aige. Tríd is tríd, soláthraíonn an reachtaíocht creat leordhóthanach chun maoiniú feachtais a rialáil agus a mhaoirsiú.

Tá tírdhreach meán na hÉireann éagsúil, ach tá dúshlán mhéadaitheacha roimh iolrachas na meán mar gheall ar an méadú atá ag teacht ar úinéireacht na meán, rud a théann i bhfeidhm go háirithe ar earnálacha an raidió agus na meán réigiúnach. Le linn an fheachtais, bhí neart deiseanna ag iarrthóirí uachtaránachta a n-ardáin a chur i láthair i roinnt díospóireachtaí teilifíse agus agallaimh duine le duine, agus iriseoirí ag ceistiú na n-iarrthóirí go bríomhar. Roghnaigh an craoltóir poiblí Gaeilge TG4 gan díospóireachtaí a óstáil, toisc nach raibh ach duine amháin de na hiarrthóirí ina chainteoir líofa Gaeilge, agus bheadh díospóireacht i nGaeilge faoi mhíbhuntáiste ag an duine eile.

Tá constaicí suntasacha fós le sárú ag rannpháirtíocht agus ionadaíocht na mban sa saol poiblí agus polaitiúil. In ainneoin cuóta liosta 40 faoin gcéad de na páirtithe a raibh an líon is mó iarrthóirí mná mar thoradh air san olltoghchán deireanach, ní hionann mná agus ach 25 faoin gcéad de na comhaltaí tofa i dTeach Íochtarach na Parlaiminte – i measc na leibhéal is ísle san Aontas Eorpach. Tá níos lú ná an ceathrú cuid de phoist aireachta agus seanadóra ag mná agus cuimsíonn siad 26 faoin gcéad de chomhairleoirí áitiúla. Leanann bacainní struchtúracha, lena n-áirítear rochtain theoranta ar acmhainní,

tacaíocht neamhleor ó pháirtithe, agus nochtadh méadaithe do mhí-úsáid ar líne agus bagairtí inscnebhunaithe, ag cur srian ar rannpháirtíocht, agus tá constaicí breise roimh mhná ó chúlraí trasnacha agus éagsúla.

Is trí na cúirteanna amháin a riartar réiteach díospóidí toghcháin, agus tá dlínse ag an Ard-Chúirt ar achainíocha toghcháin uachtaránachta agus feidhmíonn an Chúirt Uachtarach mar an cás achomhairc deiridh. Glactar go forleathan leis an gcóras réitithe díospóidí agus measann páirtithe leasmhara go ginearálta go bhfuil sé feidhmiúil. Ní mór achainíocha a chomhdú laistigh de sheacht lá ó dhearbhu na dtorthaí; áfach, ní fhéadfaidh easpa spriocdhátaí breithnithe sásamh pras a ráthú. Tá seasamh dlíthiúil chun achainí a chomhdú teoranta don Stiúrthóir Ionchúiseamh Poiblí, d'iarrthóirí, agus dá ngníomhairí, nach bhfuil ag teacht le dea-chleachtas idirnáisiúnta. D'fhéadfadh an éarlais shuntasach airgeadais a theastaíonn chun achainí a chomhdú dúshláin dhlisteanacha a dhíspreagadh freisin. Roimh lá an toghcháin, d'éist agus dhiúltaigh an Ard-Chúirt dhá chás a bhain leis an bpróiseas ainmniúcháin iarrthóirí.

I gcomhréir le modheolaíocht OIgcd, ní dharna OIgcd MMT breathnóireacht chuimsitheach agus chórasach ar imeachtaí lá an toghcháin ach thug sé cuairt ar líon teoranta stáisiún vótaíochta agus ionad comhairimh i mBaile Átha Cliath agus timpeall air. Go ginearálta, leanadh nósanna imeachta OIgcd MMT sna stáisiúin vótaíochta ar thug nósanna imeachta OIgcd cuairt orthu. Eisíodh torthaí réamhthoghcháin agus torthaí deiridh go pras; áfach, níor foilsíodh aon torthaí vótála dí-chomhbhailithe in aghaidh an stáisiúin vótaíochta, rud a bhain le trédhearcacht. Ní dhéanann an dlí foráil do bhreathnóireacht toghcháin saoránach agus idirnáisiúnta, contrártha le gealltanais ESCE agus moltaí OIgcd roimhe seo. Mar sin féin, chuir na húdaráis rochtain gan bhac ar fáil don mhisean ar gach céim den phróiseas toghcháin, lena n-áirítear lá an toghcháin.

Cuireann an tuarascáil seo moltaí ar fáil d'fhonn tacú le hiarrachtaí chun toghcháin in Éirinn a thabhairt i gcomhréir le gealltanais ESCE agus le hoibleagáidí agus caighdeáin idirnáisiúnta eile maidir le toghcháin dhaonlathacha. Baineann moltaí tosaíochta le bearta speisialta sealadacha éifeachtacha do mhná a thabhairt isteach, an creat dlíthiúil toghcháin a chomhdhlúthú, tacú le hiarrachtaí clárúcháin vótálaithe áitiúla, creat rialála agus institiúideach a bhunú a rialaíonn an fearann digiteach, trédhearcacht airgeadas feachtais a mhéadú agus freagracht institiúideach as a mhaoirseacht a shoiléiriú, maoiniú ilbhliantúil leordhóthanach a sholáthar do mheáin na seirbhíse poiblí agus rochtain breathnóirí ar gach céim den phróiseas toghcháin a ráthú. Tá OIgcd réidh chun cabhrú leis na húdaráis aghaidh a thabhairt ar na moltaí atá sa tuarascáil seo agus sna tuarascálacha roimhe seo.

II. RÉAMHRÁ AGUS ADMHÁLACHA

Tar éis cuireadh oifigiúil ó údaráis na hÉireann chun breathnú ar thoghchán d'Uachtarán na hÉireann an 24 Deireadh Fómhair 2025, agus de réir a shainordaithe, d'úsáid Oifig an ESCE um Institiúidí Daonlathacha agus Cearta Daonna (OIgcd) Misean Measúnaithe Toghcháin (MMT) ón 2 go dtí an 30 Deireadh Fómhair.² Bhí an misean, faoi cheannas J. Ray Kennedy, comhdhéanta de sheisear saineolaithe ó shé Stát rannpháirteacha de chuid an ESCE, ina raibh triúr ban agus triúr fear. Bhí an OIgcd MMT lonnaithe i gcathair Bhaile Átha Cliath agus thug sé cuairt ar Ghaillimh agus ar cheantair timpeall na príomhchathrach.

Rinne OIgcd MMT measúnú ar chomhlíonadh an phróisis toghcháin maidir le gealltanais ESCE agus oibleagáidí agus caighdeáin idirnáisiúnta eile do thoghcháin dhaonlathacha chomh maith le reachtaíocht náisiúnta. I gcomhréir le modheolaíocht OIgcd, níor bhreathnaigh an MMT ar lá an toghcháin agus ar imeachtaí comhairimh ar bhealach córasach nó cuimsitheach ach thug sé cuairt ar líon teoranta stáisiún vótaíochta agus ionad comhairimh.

Is mian leis an OIgcd MMT buíochas a ghabháil leis an Roinn Gnóthaí Eachtracha agus Trádála, an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, agus leis an gCoimisiún Toghcháin as

² Féach tuarascálacha OIgcd roimhe seo a bhaineann [le toghcháin in Éirinn](#).

a gcomhoibriú agus a gcúnamh. Cuireann an OIADC MMT a bhuíochas in iúl freisin d’institiúidí stáit eile, chomh maith leis na hiarrthóirí uachtaránachta, a ngníomhairí, páirtithe polaitíochta, na meáin, an tsochaí shibhialta, agus idirghabhálaithe eile as a dtuairimí a roinnt.

III. CÚLRA AGUS COMHTHÉACS POLAITIÚIL

Is poblacht pharlaiminteach í Éire a bhfuil cumhachtaí reachtacha aici atá dílsithe do pharlaimint an dá sheomra (*Oireachtas*), atá comhdhéanta de Sheanad (*Seanad Éireann*) a thoghtar go hindíreach agus Teach Ionadaithe a thoghtar go díreach (*Dáil Éireann*). Luíonn an chumhacht feidhmiúcháin leis an rialtas atá faoi cheannas an Phríomh-Aire (*Taoiseach*), atá ainmnithe ag Teach na nIonadaithe agus ceaptha ag an Uachtarán (*Uachtarán na hÉireann*). Feidhmíonn an tUachtarán mar cheann stáit le cumhachtaí teoranta, sainithe go bunreachtúil, lena n-áirítear ionadaíocht a dhéanamh thar ceann an phobail agus an stáit, comhaltaí den rialtas agus na breithiúna a cheapadh, an pharlaimint a thionól nó a dhíscaoileadh, dlíthe a shíniú, agus gníomhú mar Ardcheannasaí d’Óglaigh na hÉireann. Feidhmítear go leor de na cumhachtaí sin ar chomhairle an rialtais.

Ag teacht leis na ceanglais bhunreachtúla, fógraíodh an toghchán le hOrdú Toghcháin Uachtaránachta an 3 Meán Fómhair.³ D’éirigh an tUachtarán a bhí ag dul as oifig Michael D. Higgins, a chuaigh i mbun oifige an 11 Samhain 2011, as a phost tar éis dó an dá théarma seacht mbliana a cheadaítear leis an mBunreacht a chríochnú. Tá meas forleathan agus tóir air, agus thar na blianta, chuir an tUachtarán Higgins le hionchais an phobail i leith na huachtaránachta a mhúnlú, lena n-áirítear trína rannpháirtíocht ghutha ar ábhair a bhfuil tábhacht phoiblí ag baint leo ó thaobh cúrsaí sóisialta agus beartais de.

Tá ardleibhéal cobhsaíochta polaitiúla bainte amach ag Éirinn, agus tá an tírdhreach faoi cheannas an dá páirtí atá ar dheis ón lár, *Fianna Fáil* agus *Fine Gael*, a mhalartaigh cumhacht eatarthu ar feadh na mblianta fada agus atá i mbun rialtais le chéile ó 2020 i leith. Bhí timthriall toghcháin gnóthach ag an tír le déanaí in 2024, lena n-áirítear toghcháin iolracha agus dhá reifreann ar shaincheisteanna comhionannais teaghlai agus inscne, an dá cheann ar dhiúltaigh na vótálaithe dóibh.⁴ Tar éis olltoghchán 2024, fuair aon pháirtí déag ionadaíocht i dTeach na nIonadaithe.⁵ Bhunaigh *Fianna Fáil* agus *Fine Gael* comhrialtas in éineacht le reachtóirí neamhspleácha.

Múnlaíodh an timpeallacht réamhthoghcháin ag ionchais an phobail go dtabharfadh an rialtas aghaidh ar dhúshláin shocheanamaíocha leanúnacha, go háirithe an ghéarchéim tithíochta atá ag dul i méid, an costas maireachtála atá ag ardú, agus an imirce, a bhí ina ábhar níos suntasaí sa díospóireacht pholaitiúil agus phoiblí.

Tá rannpháirtíocht agus ionadaíocht na mban sa saol poiblí agus polaitiúil teoranta i gcónaí. In ainneoin cuóta liosta 40 faoin gcéad de na páirtithe a d’fhág go raibh an líon is airde d’iarrthóirí ban san olltoghchán deireanach, níl ach 25 faoin gcéad den 174 feisire parlaiminte tofa (*Teachtaí Dála - TDanna*) ina mná – i measc na leibhéal is ísle san Aontas Eorpach (AE) agus 95^ú ar fud an domhain.⁶ Tá níos lú ná an ceathrú cuid de phoist aireachta agus seanadóra ag mná agus is ionann iad agus 26 faoin gcéad de chomhairleoirí áitiúla.⁷ Leanann bacainní struchtúracha leanúnacha, amhail rochtain theoranta ar acmhainní, tacaíocht neamhleor páirtí, agus méadú ar nochtadh do mhí-úsáid ar líne agus do bhagairtí inscnebhunaithe, ag cur srian le rannpháirtíocht na mban i gcónaí. Tá constaicí níos mó fós

³ Féach [Ordú Toghcháin an Uachtaráin](#) ón Aire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht. I gcomhréir leis an mBunreacht, ní mór toghchán uachtaránachta a reáchtáil laistigh de 60 lá ó dhul in éag shainordú an Uachtaráin reatha. Bhí téarma oifige an Uachtaráin Higgins le dul in éag an 10 Samhain 2025.

⁴ D’iarr eagraíochtaí na mban agus eagraíochtaí um chearta an duine go leasófaí Airteagal 41.2 den Bhunreacht maidir le “ról na mban sa bhaile” mar go mbaineann sé ón gcomhionannas inscne atá ag dréim leis agus go mbuanaíonn sé steiréitíopaí inscne. Féach [Barúlacha Deiridh an Choiste CEDAW](#) 2025, ailt 11 agus 12; tuarascáil mhalartach 2025 [Chomhairle na hÉireann um Shaoirsí Sibhialta \(ICCL\) chuig Coiste CEDAW](#) 2025, ailt 21-26, agus [tuarascáil](#) ó Choimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas (IHREC), lch. 56.

⁵ Bhuaigh (48) *Fianna Fáil* an líon is mó suíochán, ina dhiaidh sin bhí *Sinn Féin* (39), *Fine Gael* (38), *Páirtí an Lucht Oibre* agus *Daonlathaithe Sóisialta* (11 suíochán an ceann), *Éire Neamhspleách* (4), *Pobal Seachas Brabús - Dlúthpháirtíocht* (3), *Aontú* (2), *100 % Sásamh* agus an *Comhaontas Glas* (1 suíochán an ceann). Bhuaigh iarrthóirí neamhspleácha na suíocháin a bhí fágtha.

⁶ Parline an Aontais Idirpharlaiminteach, [Rangú míosúil na mban i bparlaimintí náisiúnta](#).

⁷ Is mná iad triúr de na 15 Aire Comh-Aireachta, 6 cinn de na 23 Aire Stáit, agus 27 as 60 seanadóir.

roimh mhná a bhfuil cúlraí trasnacha agus éagsúla acu. D'fhonn aghaidh a thabhairt ar na bearnaí sin, d'iarr gníomhaithe náisiúnta agus idirnáisiúnta, i measc beart eile, go neartófaí cur chun feidhme na gcuótaí, go leathnófaí iad chuig poist thofa agus cheaptha eile, agus go dtabharfaí isteach cuótaí 'neadaithe' chun ionadaíocht thrasnach a fheabhsú, lena n-áirítear mná den Lucht Siúil.⁸

Ba cheart do pháirtithe polaitíochta bacainní ar rannpháirtíocht na mban a shainaithint trí iniúchtaí inscne, athbhreithniú a dhéanamh ar chleachtais inmheánacha agus bearta a chur chun feidhme chun aghaidh a thabhairt ar bhearnaí.

IV. CREAT DLÍTHIÚIL AGUS CÓRAS TOGHCHÁIN

Cuimsíonn an creat dlíthiúil toghcháin Bunreacht 1937 (arna leasú go deireanach in 2019), a shainíonn sainordú an uachtaráin agus an córas toghcháin; an tAcht Toghcháin an Uachtaráin, 1993, ina leagtar amach na nósanna imeachta maidir le toghadh an Uachtaráin; an tAcht Toghcháin, 1992 (arna leasú go deireanach in 2024), a chlúdaíonn clárú vótálaithe agus nósanna imeachta maidir le toghchán na huachtaránachta a stiúradh; agus an tAcht Toghcháin, 1997 (arna leasú go deireanach in 2024), a rialaíonn airgeadas feachtais go príomha. Rinneadh athruithe móra ar an gcreat dlíthiúil nuair a glacadh an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 (arna leasú go deireanach in 2024), a leasaigh Achtanna Toghcháin 1992 agus 1997 agus Acht Toghcháin an Uachtaráin, 1993. Tá an tAcht Toghcháin, 1997 á athbhreithniú faoi láthair ag Aonad Saincheadúnais na Roinne Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht (an Roinn Tithíochta ina dhiaidh seo). Tá Éire ina páirtí i mórionstraimí dlí idirnáisiúnta a bhaineann le toghcháin dhaonlathacha.⁹

In ainneoin go bhfuil sé ilroinnte thar roinnt gníomhartha dlí, cuireann an creat dlíthiúil toghcháin bonn láidir ar fáil chun toghcháin uachtaránachta a stiúradh agus tá muinín páirtithe leasmhara as.

Comhlánaítear an creat le rialacháin lena gcuirtear i bhfeidhm na hachtanna toghcháin arna n-eisiúint ag an Roinn Tithíochta agus ar a dtugtar Ionstraimí Reachtúla (I.R.).¹⁰ Cé go bhfuil na hionstraimí reachtúla ar fáil ina n-aonar ar shuíomh gréasáin na Roinne, ní dhéantar iad a chomhdhlúthú in aon doiciméad amháin chun na cinn a eisíodh nó a leasaíodh níos déanaí a áireamh.¹¹ Níl an cur chuige seo praiticiúil do na páirtithe leasmhara toghcháin agus d'fhéadfadh éiginnteacht a bheith mar thoradh air faoi cad is creat rialála infheidhme i dtoghchán ann.¹²

⁸ Féach [Barúlacha Deiridh](#), an Choiste CEDAW 2025, ailt. 23-24, achomhairc ón gComhghuaillíocht um Chuótaí Inscne ([Páipéar Seasaimh](#) Mheán Fómhair 2024, lch. 20) agus [tuarascáil](#) IHREC Bealtaine 2025, lch. 19, moltaí macalla ón gComhchoiste um Chomhionannas Inscne ([Daonlathas Neamhchríochnaithe: Comhionannas Inscne a Bhaint Amach](#), 2022) agus an Tionól Saoránach um Chomhionannas Inscne ([Moltaí 2021](#)).

⁹ Lena n-áirítear Coinbhinsiún Eorpach chun Cearta an Duine agus Saoirsí Bunúsacha (CDSB) a Chosaint, 1950, Coinbhinsiún Idirnáisiúnta na Náisiún Aontaithe maidir le Gach Cineál Idirdhealaithe Chiníoch a Dhíothú (ICRD), 1965, Cúnamt Idirnáisiúnta ar Chearta Sibhialta agus Polaitiúla (ICCPR), 1966, Coinbhinsiún Idirnáisiúnta na Náisiún Aontaithe maidir le Gach Cineál Idirdhealaithe a Dhíothú in aghaidh na mBan, 1979, Creat-Choinbhinsiún Chomhairle na hEorpa chun Mionlaigh Náisiúnta a Chosaint, 1995, Coinbhinsiún na NA i gcoinne na hÉillithe, 2003, Coinbhinsiún na Náisiún Aontaithe ar Chearta Daoine faoi Mhíchumas (CRPD), 2006, Coinbhinsiún Chomhairle na hEorpa ar Fhoréigean in aghaidh na mBan agus ar Fhoréigean Baile a Chosc agus a Chomhrac (Coinbhinsiún Iostanbúl), 2011. Tá Éire ina ball den Choimisiún Eorpach um Dhaonlathas trí Dhlí de chuid Chomhairle na hEorpa (Coimisiún na Veinése) agus den Ghrúpa Stát in aghaidh na hÉillithe (GRECO).

¹⁰ De réir Alt 3 d'Acht Toghcháin, 1992, féadfaidh dhá Theach na Parlaiminte, i gcás easaontais, na rialacháin sin a neamhniú laistigh de 21 lá óna n-eisiúint.

¹¹ Baineann na rialacháin seo a leanas le toghchán uachtaránachta: [I.R. Uimh. 156 de 2007](#) Rialacháin Toghcháin, ina dtugtar breac-chuntas ar na ceanglais maidir le páipéir ainmniúcháin, páipéar ballóide agus ina liostaítear cad is aitheantas vótálaí bailí ann. [I.R. Uimh. 383 de 2025](#) An tOrdú um an Acht Toghcháin, 1997 (Athru ar Mhéid Airgeadaíochta) ina leagtar síos na critéir chun caiteachais iarrthóirí a aisíoc. [I.R. Uimh. 361 de 2025](#) Rialacháin Toghcháin (Leasú) maidir le haitheantas vótálaí bailí; [I.R. Uimh. 329 de 2018](#) ar an bhfoirm ainmniúcháin iarrthóra; [I.R. Uimh. 395 de 2018](#) Rialacháin um Thoghcháin Uachtaráin (Teimpléad Páipéar Ballóide), ina ndéantar foráil do shocrúithe chun vótáil neamhspleách ag vótálaithe lagamhair a éascú.

¹² Foráiltear in alt 19 de Thrácht Ghinearálta, 34 (2011) a ghabhann le hAirteagal 19 de ICCPR, 1996 go ndéanfadh "stáit gach iarracht a dhéanamh rochtain éasca, phras, éifeachtach agus phraiticiúil ar fhaisnéis phoiblí a chinntiú".

D'fhéadfadh an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, i gcás gach toghcháin, na hionstraimí reachtúla ábhartha a chomhdhlúthú in aon doiciméad amháin agus iad a fhoilsiú ar a láithreán gréasáin chun éiginnteacht faoin gcreat rialála is infheidhme a sheachaint.

Thug an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 athchóirithe suntasacha isteach, lena n-áirítear Coimisiún Toghcháin neamhspleách a bhunú chun maoirseacht a dhéanamh ar thoghcháin agus reifrinn, rialacha maidir le fógraíocht pholaitiúil ar líne, bearta chun cur i gcoinne bréagaisnéise, agus forálacha nua maidir le tiomsú airgid, tuairisciú airgeadais, agus nochtheadh. Rinne an tAcht clárú vótálaithe a nuachóiriú trí chlárú leanúnach a thabhairt isteach, réamhchlárú a cheadú dóibh siúd idir 16-17 mbliana d'aois, agus deireadh a chur leis an idirdhealú idir sláinte fhisiciúil agus mheabhrach do vótálaithe atá incháilithe chun iarratas a dhéanamh ar vótáil phoist agus vótáil speisialta. Glacfaidh an Coimisiún Toghcháin feidhmeanna maoirseachta faoi Chodanna 4 agus 5 den Acht sa deireadh, a bhaineann le fógraíocht pholaitiúil íoctha ar líne le linn feachtais toghcháin agus reifrinn agus le bréagaisnéis, mífhaisnéis, agus iompraíocht ionramhála nó bhréagach ar líne a imscrúdú agus a chomhrac. Níor cuireadh tús leis na Codanna seo don toghchán seo, áfach.

Cé gur thug an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 aghaidh ar roinnt moltaí OIgcd roimhe seo, amhail bunú an Choimisiúin Toghcháin agus feabhsuithe ar an bpróiseas clárúcháin vótálaithe, tá cinn eile fós gan aghaidh a thabhairt orthu, go háirithe iad siúd a bhaineann le comhdhlúthú na reachtaíochta toghcháin agus stádas agus ról breathnóirí saoránach agus idirnáisiúnta i dtoghcháin.

Uaireanta úsáideann na hionstraimí dlí éagsúla téarmaíocht neamhsheasmhach agus coinníonn siad teanga atá as dáta. D'fhéadfadh sé seo deacrachtaí a chruthú d'úsáideoirí. Mar sin féin, leanann an pharlaimint de ghníomhartha leasaithe a rith seachas na gníomhartha atá ann cheana a chomhdhlúthú in aon doiciméad amháin. Chuir an Roinn Tithíochta agus an Coimisiún Toghcháin araon in iúl don OIgcd MMT go bhféadfaí cleachtadh den sórt sin a athmhachnamh tar éis an toghcháin seo agus roimh an gcéad timthriall toghcháin eile in 2029.

D'fhonn inrochtaineacht a fheabhsú agus cur chun feidhme aonfhoirmeach an chreata dhlíthiúil toghcháin a éascú, ba cheart breithniú a dhéanamh ar an reachtaíocht toghcháin reatha a chomhdhlúthú go foirmiúil.

Sonraítear sa Bhunreacht go dtoghtar an t-uachtarán “trí mheán an aonavóta inaistrithe” i dtoghchán díreach. Ciallaíonn sé sin go dtoghtar an t-uachtarán le tromlach na vótaí bailí i dtoghchán aon bhabhta. Samhlaíonn an córas aonvóta inaistrithe go ndéanfaidh vótálaithe na hiarrthóirí uachtaránachta a rangú ar an mballóid in ord tosaíochta (1, 2, 3 etc.). Le bheith tofa, ní mór don iarrthóir buaiteach 50 faoin gcéad de na vótaí bailí móide vóta amháin (an cuóta toghcháin) nó níos bailí a fháil ná gach iarrthóir eile le chéile. Mura bhfaigheann aon iarrthóir dóthain vótaí céadrogha chun an cuóta a chomhlíonadh, cuirtear deireadh leis an iarrthóir/na hiarrthóirí leis na vótaí is ísle agus aistrítear a vótaí chuig na hiarrthóirí leanúnacha de réir na chéad rogha eile atá ar fáil. Leanann an próiseas sin ar aghaidh go dtí go mbeidh dóthain vótaí ag iarrthóir chun a dhearbhu go bhfuil sé tofa. Mura n-ainmnítear ach iarrthóir amháin, ní réachtáiltear an toghchán agus dearbhaítear an t-iarrthóir sin mar uachtarán tofa.

V. RIARACHÁN TOGHCHÁIN

Tá riarachán an toghcháin díláraithe, agus déanann an Roinn Tithíochta maoirseacht agus comhordú ar gach oibríocht toghcháin, ag soláthar comhairle reachtaíochta, agus ag eisiúint rialachán agus treoirlínte beartais. Tá naonúr ball (cúigear fear agus ceathrar ban) in Aonad Saincheadúnais na Roinne Tithíochta. Déanann Ceann Comhairimh an Uachtaráin (CCU), arna cheapadh ag an Aire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, maoirseacht ar chlárú iarrthóirí agus déanann sé/sí torthaí deiridh an toghcháin a chomhaireamh agus a fhógairt.

Bhí an toghchán uachtaránachta á riar go háitiúil ag Ceann Comhairimh (CCanna) laistigh de na 43 toghcheantar a úsáideadh le haghaidh toghcháin do theach íochtarach na parlaiminte.¹³ Rinne 17 CCanna áitiúil (naonúr fear agus ochtar ban) maoirseacht ar na hullmhúcháin do vótaíocht agus comhaireamh vótaí ina gceantair faoi seach.¹⁴ Tá lánrogha ag na ROanna, lena n-áirítear maoirseoirí, oifigigh ceannais, agus cléirigh vótaíochta a fhostú agus a oiliúint chuig stáisiúin vótaíochta foirne ar lá an toghcháin, chomh maith le foireann chomhairimh a fhostú agus a oiliúint.¹⁵ Cé go bhféadfaidh CCanna feidhmeanna áirithe a tharmligean chuig CCanna leas agus cúnta, tá an CC fós freagrach as torthaí toghcháin a fhógairt don limistéar CC ar fad. D'eisigh an Roinn Tithíochta meabhrán cuimsitheach do CCanna ina leagtar síos an creat dlíthiúil agus rialála is infheidhme agus ina soláthraítear treoirilínte praiticiúla maidir le gach gné den phróiseas toghcháin.

Ní ráthaíonn an dlí earcaíocht atá cothrom ó thaobh inscne de d'fhoireann riaracháin toghcháin, agus ní raibh na cinn chomhairimh áitiúla ag bailiú sonraí dí-chomhbhailithe inscne maidir le líon na bhfear agus na mban a bhí ag gabháil do sheoladh na vótála agus an chomhairimh.¹⁶ Cé nach bhfuil siad faoi cheangal ag aon treoirilínte a eisíodh go lárnach maidir le comhionannas inscne, chuir na CCanna a bhuail leis an OIgcd MMT in iúl go raibh siad aireach faoin ábhar agus rinne siad a ndícheall fir agus mná a fhostú ar an líon céanna. Bíonn lánrogha ag Ceann Comhairimh maidir le baill foirne vótaíochta agus comhairimh a earcú agus a roghnú agus de ghnáth ní fhógraíonn siad na poist sin ach amháin nuair a thagann folúntais chun cinn. I roinnt toghcheantar, is ó oifigigh phoiblí amháin a tharraingítear an fhoireann vótaíochta agus comhairimh.

Chun rannpháirtíocht na mban i riarachán toghcháin a chur chun cinn, ba cheart don cheann comhairimh uachtaránachta sonraí dí-chomhbhailithe a bhailiú agus a fhoilsiú maidir le hionadaíocht inscne na foirne vótaíochta agus comhairimh.

Bhí muinín ag na páirtithe leasmhara as an riarachán toghcháin as a chumas an próiseas toghcháin a bhainistiú ar bhealach gairmiúil agus neamhchlaonta.

Le roinnt eisceachtaí, ba chosúil go raibh taithí toghcháin roimh ré ag gach oifigeach ceannais ar bhuail an OIgcd MMT leo; agus dúirt beagnach gach ball foirne vótaíochta i mBaile Átha Cliath gur fhéach siad, mar ullmhúchán don toghchán seo, ar an bhfiseán oiliúna ar líne d'oifigigh ceannais agus go ndearna siad an tástáil tráth na gceist ar líne. Taispeánadh fiseán oiriúnaithe den chineál céanna le linn an t-aon oiliúint phearsanta a bhí ag oifigigh ceannais ar cuireadh an OIgcd MMT ar an eolas faoi agus ar fhreastail sé air.¹⁷ Bhí lámhleabhar ullmhaithe ag an Roinn Tithíochta le treoir phraiticiúil d'oifigigh ceannais.¹⁸

D'fhéadfaí oiliúint a chur ar fáil d'fhoireann vótaíochta agus chomhairimh ar bhealach níos tarraingtí agus níos idirghníomhaí, agus ba cheart ábhair oiliúna a chur in oiriúint go sonrach don chineál toghcháin atá beartaithe dóibh a chlúdach.

¹³ I gcontae agus i gcontaebhuirgí Bhaile Átha Cliath agus Chorcaí, is é an CC áitiúil an sirriam áitiúil, agus i ngach contae agus contaebhuirg eile is é an CC áitiúil an cláraitheoir contae. I mBaile Átha Cliath, fuair an dá CC cúnamh ó bhainisteoirí toghcháin a rinne go leor de na hullmhúcháin toghcháin. Tá na CCanna mar an gcéanna do thoghcháin uachtaránachta agus olltoghcháin.

¹⁴ Má tá níos mó ná dailcheantar amháin i limistéar an CC, ceapann an CC leas-CC do gach toghcheantar breise. Má tá cuid den cheantar i gcontae nó i gcontaebhuirg eile, ceapann an RO cúnta don cheantar sin.

¹⁵ Tá oifigeach ceannais agus cléireach toghcháin mar fhoireann i stáisiún vótaíochta ("tábla").

¹⁶ Geallann Alt 40.13 de [Dhoiciméad Moscó ESCE 1991](#) do na Stáit rannpháirteacha "a chinntiú go mbailítear agus go ndéantar anailís ar shonraí chun staid na mban a mheas go cuí, chun monatóireacht a dhéanamh uirthi agus chun í a fheabhsú".

¹⁷ Reáchtáladh an oiliúint i stíl léachtaí do thart ar 50 oifigeach ceannais ó Chuan Bhaile Átha Cliath Theas ar an 19 Deireadh Fómhair i mBaile Átha Cliath. Bhí gné idirghníomhach amháin i gceist leis, cleachtadh ar conas an cuntas páipéir bhallóide a líonadh isteach, agus ní oiliúnóir oile a réachtáil é.

¹⁸ Ba chosúil go ginearálta gur uirlis phraiticiúil úsáideach a bhí sa lámhleabhar agus, i measc nithe eile, thairg sé comhairle maidir le conas cumarsáid a dhéanamh le vótálaithe a bhfuil riachtanais speisialta acu ar nós daoine faoi mhíchumas. Ba chosúil go raibh roinnt sleachta den lámhleabhar ag tagairt do chleachtais as dáta.

Bunaíodh an Coimisiún Toghcháin in 2023 agus é mar chuspóir sonraithe aige stiúradh toghchán agus reifreann a nuachóiriú. Tá seachtar ball ann faoi láthair (ceathrar fear agus triúr ban) agus tá bean ina cathaoirleach air. Is é an tUachtarán a cheapann an Cathaoirleach, iar-Bhreitheamh den Chúirt Uachtarach, ar ainmniúchán an Phríomh-Bhreitheamh. Freastalaíonn beirt chomhaltaí *de bhri oifige* – an tOmbudsman agus Cléireach Theach na nIonadaithe.¹⁹ Tagann an Coimisiún le chéile go pearsanta uair nó dhó sa mhí agus foilsítear a chlár oibre agus a mhiontuairiscí cruinnithe, cé go bhfuil moill áirithe orthu. Tá an obair ó lá go lá faoi stiúir Príomhoifigeach Feidhmiúcháin, atá mar chuid d'fhoireann bainistíochta de sheisear ball an Choimisiúin (triúr ban agus triúr fear).²⁰

Ghlac an Coimisiún Toghcháin freagrachtaí éagsúla ó chomhlachtaí eile lena n-áirítear athbhreithniú toghcheantair do thoghcháin pharlaiminteacha agus Parlaimint na hEorpa, clárú páirtithe polaitíochta, agus faisnéis neodrach a sholáthar ar an gceist a moladh i reifrinn náisiúnta. Déanann an Coimisiún taighde toghcháin freisin agus déanann sé moltaí don Aire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, cuireann sé faisnéis ar fáil don phobal faoi thoghcháin agus reifrinn, agus spreagann sé rannpháirtíocht an phobail i dtoghcháin agus i bpróisis dhaonlathacha, chomh maith le maoirseacht a dhéanamh ar chlár na vótálaithe. Chuir páirtithe leasmhara uile OIADC MMT fáilte roimh bhunú an Choimisiúin Toghcháin agus chuir siad in iúl go raibh siad buíoch as a rannpháirtíocht leathan agus thiomanta i ngníomhaíochtaí for-rochtana agus taighde agus i dtáirgeadh tuarascálacha ar imeachtaí iarthoghcháin le moltaí chun an próiseas toghcháin a fheabhsú.

Roimh agus i rith thréimhse an toghcháin, thug an Coimisiún faoi raon leathan gníomhaíochtaí nithiúla oideachais agus rannpháirtíochta poiblí chun vótálaithe incháilithe a spreagadh chun clárú agus chun dul agus vótáil.²¹ Dhírigh go leor tionscnamh go sonrach ar vótálaithe óga agus vótálaithe céaduaire (18-25 bliain) chomh maith le vótálaithe amach anseo (16-17 mbliana). D'fhostaigh an Coimisiún tionchairí agus, den chéad uair, rinne sé feachtas for-rochtana vótálaithe cuimsitheach agus tarraingteach ar TikTok. De réir fhoireann an Choimisiúin, bhí breis agus 90,000 iarratas vótálaithe mar thoradh ar a fheachtas for-rochtana poiblí.²²

Chomhordaigh na cinn chomhairimh ábhar ballóide a choinneáil slán, lena n-áirítear le linn boscaí ballóide a aistriú chuig ionaid chomhairimh oíche an toghcháin, leis na póilíní náisiúnta. Tá an Roinn Tithíochta agus an Coimisiún Toghcháin araon mar chuid de Líonra Náisiúnta Comhoibrithe Toghcháin a chuimsíonn freisin comhlachtaí stáit atá speisialaithe i gcosaint sonraí, cibearshlándaí agus measúnú agus maolú riosca. Féadfaidh an Líonra foláirimh maidir le bagairtí inmheánacha a eisiúint má thagann dúshlán chun cinn. Níor cuireadh an OIADC MMT ar an eolas faoi aon bhagairtí nó eachtraí slándála maidir leis an toghchán.

Téann an Roinn Tithíochta agus an Coimisiún Toghcháin i gcomhairle go rialta le heagraíochtaí pobal faoi mhíchumas (DPONa), Údarás Náisiúnta Míchumais (NDA), Coimisiún na hÉireann um Chearta an Duine agus Comhionannas (IHREC), agus le daoine eile chun próisis toghcháin a dhéanamh níos cuimsithí do dhaoine faoi mhíchumas. Thug roinnt idirghabhálaithe dá n-aire, áfach, go bhfuil baint dhíréireach ag soláthraithe seirbhíse – seachas DPONa – le comhairle a chur ar údaráis stáit agus áitiúla maidir le socruithe riachtanacha agus uirlisí cunta do dhaoine faoi mhíchumas a d'fhéadfadh tionchar diúltach a imirt ar a gceart chun rannpháirtíocht chomhionann sa phróiseas toghcháin.²³

Foráiltear sa reachtaíocht toghcháin do shocruithe réasúnta do dhaoine faoi mhíchumas, lena n-áirítear roghnú stáisiúin vótaíochta inrochtana, bothanna inrochtana do chathaoirleacha rothaí, teoracha vótála

¹⁹ Tá seachtar gnáthbhall ag an gCoimisiún faoi láthair, ach tá glao déanta chun an dá shuíochán folamh eile a líonadh agus ballraíocht iomlán an Choimisiúin a thabhairt suas go dtí naonúr ball. Ceapann an tUachtarán gnáthbhall ar ainmniúchán ag an rialtas bunaithe ar mholtaí ón tSeirbhís um Cheapacháin Phoiblí.

²⁰ Tá sé de chumhacht ag an bPríomhfheidhmeannach tograí a chur faoi bhráid an Choimisiúin maidir le hábhair a bhaineann lena fheidhmeanna agus féadfaidh sé dualgais bhreise a chomhlíonadh mar a údaraítear leis an Acht um Athchóiriú Toghcháin nó a cheanglaítear ar an gCoimisiún.

²¹ Féach ar [Straitéis chuimsitheach an Choimisiúin um Oideachas agus Rannpháirtíocht Phoiblí](#).

²² Féach [eisiúint na meán ón gCoimisiún Toghcháin](#) an 8 Deireadh Fómhair 2025.

²³ Ceanglaítear le hAirteagal 4.3 de [CRPD na NA](#) ar pháirtithe Stáit dul i gcomhairle go dlúth le daoine faoi mhíchumas agus páirt ghníomhach a ghlacadh iontu, trína n-eagraíochtaí ionadaíocha i ngach próiseas reachtaíochta, beartais agus cinnteoireachta ábhartha.

mórchló, teimpléid ballóide Braille, agus treoir fuaime do vótálaithe lagamhairc.²⁴ I gcás nach bhfuil rochtain neamhspleách ar stáisiún vótaíochta, ní mór don CC fôgra poiblí a thabhairt ocht lá ar a laghad roimh lá an toghcháin agus féadfaidh sé a údarú don vótálaí an bhallóid a chaitheamh i stáisiún vótaíochta eile sa dailcheantar céanna, ar choinníoll go gcuireann an vótálaí iarratas isteach seacht lá ar a laghad roimh lá an toghcháin, gan ach lá a fhágáil chun iarratas a chur isteach. D'fhéadfadh an tréimhse ama chomhbhrúite seo ualach díreireach a chur ar vótálaithe faoi mhíchumas agus teorainn a chur le feidhmiú éifeachtach a gceart vótála, go háirithe nuair a bhíonn siad ag brath ar an bhfôgra foirmiúil chun a bheith feasach ar bhacainní inrochtaineachta.

D'fhoillfeidhmiú éifeachtach an chirt vótála a chinntiú agus chun éifeachtacht an bhirt cóiríochta a neartú, ba cheart tréimhse réasúnta a sholáthar do vótálaithe chun socrúithe vótála malartacha a iarraidh.

Go háirithe, fuair gach stáisiún vótaíochta teimpléad páipéir ballóide amháin i Braille, atá inchoigeartaithe chun an páipéir ballóide a fheistiú mar aon le treoir fuaime – seirbhís saorghlao a sholáthraíonn leagan fuaime d'fhaisnéis iarrthóra – chun cur ar chumas vótálaithe lagamhairc a gcuid ballóidí a mharcáil go neamhspleách.²⁵ Thug IHREC faoi deara, áfach, go bhfuil bacainní fós ann ar rannpháirtíocht toghcháin do dhaoine faoi mhíchumas.²⁶

Féadfaidh daoine faoi mhíchumas úsáid a bhaint as nósanna imeachta vótála cuidithe agus nósanna imeachta vótála speisialta. Féadfaidh vótálaithe nach bhfuil in ann an bhallóid a mharcáil go neamhspleách cúnamh a iarraidh sa bhoth vótaíochta. Más deimhin leis an oifigeach ceannais go bhfuil gá le cúnamh, tugtar cead; ní gá tuilleadh doiciméad a sholáthar. Tugann na rialacha deis do vótálaithe cúnamh a fháil ó chompánach atá 16 bliana d'aois nó níos sine. Ní fhéadfaidh an duine sin cabhrú le níos mó ná beirt vótálaithe, agus féadfaidh an t-oifigeach ceannais cabhrú le vótálaithe iolracha gan teorainn. Leis an bhforáil lena dtugtar teidlíocht don oifigeach ceannais cabhrú le vótálaithe a iarrann cúnamh dúshlán rúndacht na vótála agus an dea-chleachtais ós rud é, de ghnáth, nár cheart don duine céanna cabhrú le vótálaithe iolracha.²⁷ Féadfaidh oifigigh ceannais iarratas ar chúnamh a dhiúltú le dhá uair an chloig roimh dhúnadh na vótaíochta má bhíonn an stáisiún vótaíochta gnóthach. Is cosúil go bhfuil an riail seo sriantach gan ghá. D'fhéadfadh ról an oifigigh ceannais a bheith ann cabhrú le vótálaithe den sórt sin duine de rogha a aithint d'fhoill cabhrú leo.

Ba cheart athbhreithniú a dhéanamh ar an bhforáil maidir le vótáil chuidithe lena eisiámh go gcabhraíonn an duine céanna, an t-oifigeach ceannais san áireamh, le hiliomad vótálaithe. Ba chóir ceart vótálaithe cúnamh a fháil ó dhuine dá rogha féin a leathnú chuig vótáil speisialta agus ar lá an toghcháin níor cheart é a theorannú sa dá uair dheireanach roimh dhúnadh na vótaíochta.

Go dearfach, agus den chéad uair, i gcomhar le Siondróm Down Éireann, tháirg an Coimisiún Toghcháin ábhair faisnéise a bhí éasca le tuiscint, lena n-áirítear treoir clárúcháin vótálaithe, a léirigh aitheantas méadaitheach go dteastaíonn tacaíocht shonrach ó vótálaithe faoi mhíchumas intleachtúil nó síceasóisialta freisin. Ar an gcaoi chéanna, nuair a tharraing an t-iarrthóir Jim Gavin “siar”, ach d'fhan sé go teicniúil sa rás, chuaigh an eagraíocht i dteagmháil leis an gCoimisiún le hiarratas a mhíniú conas is fearr na himpleachtaí a bhaineann le neamhtharraingt Gavin do vótálaithe faoi mhíchumas intleachta a mhíniú.

²⁴ Chuir an Roinn Tithíochta seicliosta inrochtaineachta ar fáil do gach CC d'fhoirgnimh a úsáidtear d'áitreabh stáisiúin vótaíochta a d'ullmhaigh an NDA.

²⁵ Bunaithe ar aiseolas ballraíochta, chuir DPO Guth na nDaoine le Lagamhairc (VVI) in iúl don OIADC MMT go raibh sé deacair an teimpléad páipéir ballóide tadhlach a láimhseáil do vótálaithe lagamhairc, agus go mbeadh sé níos mó fós i dtoghcháin le go leor iarrthóirí ar an mballóid. Féach freisin [Aighneacht ó VVI 2025](#) chuig Comhchoiste na parlaiminte maidir le Cúrsaí Míchumais.

²⁶ Ina [Aighneacht](#) i mí an Mheithimh 2025 chuig Coiste na NA um Chearta Daoine faoi Míchumas, mhol IHREC don Choiste iarraidh ar an Stát “aghaidh a thabhairt ar bhacainní faisnéise, fisiciúla, cúnamh agus dearaídh a chuireann cosc ar dhaoine faoi mhíchumas páirt a ghlacadh sa phróiseas daonlathach agus iad a bhaint”

²⁷ De réir Airteagal 29a. (iii) de [Choinbhinsiún 2006 na NA ar Chearta Daoine faoi Míchumas](#), ráthóidh na Stáit is Páirtithe “go dtabharfar saorthoil daoine faoi mhíchumas mar thoghthóirí agus chun na críche sin, más gá, arna iarraidh sin dóibh, cúnamh le linn vótála ó dhuine dá rogha féin”. Féach freisin ar [Dhearbhú Léirmhíniúcháin Athbhreithnithe Choimisiún na Veinése ar an gCód Dea-Chleachtais maidir le Cúrsaí Toghcháin](#) i ndáil le Rannpháirtíocht Daoine faoi Míchumas i dtoghcháin, alt II.3.

VI. CLÁRÚ VÓTÁLAITHE

Tá saoránaigh Éireannacha atá 18 mbliana d'aois nó níos sine agus a bhfuil cónaí buan orthu sa tír i dteideal vóta a chaitheamh. Níl aon srianta bunaithe ar mhíchumas intleachtúil nó síceasóisialta agus tá cead ag príosúnaigh vótáil freisin. Níl saoránaigh a chónaíonn go buan thar lear incháilithe chun vótáil, ach amháin i gcás taidhleoirí agus a gcéilí/bpáirtneirí sibhialta agus pearsanra míleata.²⁸

Tá plé déanta ó na 1980idí i leith ar an tsaincheist maidir leis an gceart vótála a leathnú chuig gach saoránach Éireannach thar lear i dtoghcháin uachtaránachta.²⁹ D'fhoill síneadh a chur leis, bheadh gá le reifreann maidir leis an mBunreacht a leasú agus reachtaíocht chasta a thabhairt isteach ina dhiaidh sin chun clárú saoránach thar lear a rialáil agus na socrúithe praiticiúla chun a vóta a ghlacadh.³⁰ Mheas formhór na n-idirghabhálaithe OIDCD MMT go raibh an beartas reatha éagórach; mar sin féin, níl aon chomhdhearcaidh polaitiúil ann maidir le ceart vótála a leathnú chuig gach saoránach thar lear nó chuig na saoránaigh sin amháin a bhfuil cónaí orthu i dTuaisceart Éireann. Cé nach n-éilíonn aon ghealltanais atá ann faoi láthair ar Stát rannpháirteach de chuid an ESCE cearta vótála a leathnú chuig a shaoránaigh thar lear, d'fhéadfadh go ndéanfaí dúshlán do phrionsabal na vótála comhionainne dá ndéanfaí saincheadú ar roinnt saoránach thar lear ach ní go léir acu i dtoghchán uachtaránachta.³¹

Má thugtar isteach vótáil lasmuigh den tír, ba cheart nósanna imeachta clárúcháin agus vótála a dhéanamh aonfhoirmeach do gach vótálaí incháilithe thar lear chun an ceart vótála céanna a áirithiú.

Tá clárú vótálaithe gníomhach agus díláraithe, agus cláir á gcoimeád ag oifigí clárúcháin i 31 údarás áitiúil ar fud na tíre. Ní cheanglaítear ar vótálaithe cruthúnas ar dhíchlarú a chur i láthair i ndáilcheantar amháin agus iad ag clárú i ndáilcheantar eile, agus níl aon mheicníocht chuimsitheach ann chun cruinneas an chláir a sheiceáil nó chun iontrálacha dubhlacha nó iomarcacha a bhaint. Mar sin féin, léirigh formhór na n-idirghabhálaithe OIDCD MMT muinín sa phróiseas clárúcháin agus níor ardaigh siad inni faoi vótáil iolrach.

Rinne an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 foráil do bhunachar sonraí náisiúnta clár vótálaithe a bhunú, an Córas Clárúcháin Toghcháin Rialtais Áitiúil (LGRS). Táthar ag súil leis na 31 clár áitiúil a chumasc in aon bhunachar sonraí infhíoraithe amháin arna chothabháil ag Comhairle Cathrach Bhaile Átha Cliath mar an tÚdarás Clárúcháin Ainmnithe faoi dheireadh 2026. Mar thionscadal píolótach, rinneadh cláir vótálaithe cheithre údarás áitiúla Bhaile Átha Cliath a chumasc in aon bhunachar sonraí infhíoraithe amháin, a bhfuil rochtain ag vótálaithe Bhaile Átha Cliath air, lena gclárú nó lena dtaifid a nuashonrú. Beidh an t-ardán seo ina phointe iontrála náisiúnta aonair faoi dheireadh do chlárúcháin vótálaithe ar líne. Idir an dá linn, bhí na 27 clár áitiúla eile inrochtana ar líne do vótálaithe trí thairseach ar leith. Fógraíodh an dá chóras ar líne go forleathan.

Dúshlán ar leith maidir le cruinneas na gclár vótálaithe a fheabhsú is ea an easpa aitheantóra uathúil ar thaifid vótálaithe.³² Tá sé i gceist an uimhir Phearsanta Seirbhíse Poiblí (UPSP) a thabhairt isteach ar thaifid vótálaithe in éineacht le *hÉirchód* na vótálaithe (cód aitheantais áitribh) agus dáta breithe chun feabhas a chur ar an gcruinneas. Cé nach gceanglaítear go dlíthiúil ar an UPSP a bheith ar chlár na

²⁸ Féadfaidh saoránaigh atá thar lear go sealadach le haghaidh oibre, staidéir nó gnó a gclárúchán a choinneáil in Éirinn ar feadh tréimhse suas le 18 mí agus filleadh abhaile chun vótáil ar lá an toghcháin.

²⁹ Féach freisin an [Cúigiú Tuarascáil](#) 2013 den Choinbhinsiún maidir leis an mBunreacht a Leasú chun ceart vótála a thabhairt do shaoránaigh a bhfuil cónaí orthu lasmuigh den Stát i dtoghcháin uachtaránachta ag ambasáidí na hÉireann, nó eile.

³⁰ In 2019 chuir an rialtas an [Bille um an Naoú Leasú is Tríocha ar an mBunreacht \(Toghcháin Uachtaránachta\)](#) i láthair chun an síneadh sin a éascú, ach níor éirigh leis le teacht Covid-19 agus na srianta a tháinig ina dhiaidh sin.

³¹ Geallann alt 7.3 de [Dhoiciméad Chóbanhávan an ESCE 1990](#) go ndéanfaidh Stáit rannpháirteacha “ceart vótála uilíoch agus comhionann a ráthú do shaoránaigh aosacha”.

³² I [dtuarascáil mhaoriseachta](#) a rinneadh le déanaí, d'aithin an Coimisiún Toghcháin bearnaí suntasacha cruinnis ar fud na tíre agus mhol sé feabhsuithe, lena n-áirítear méadú suntasach ar mhaoiniú, iniúchtaí cruinnis a dhéanamh, agus pleananna soiléire dul chun cinn agus tagarmharcanna a thabhairt isteach chun na cláir a fheabhsú.

dtoghthóirí, ceanglaítear air iarratas ar chlárú vótálaithe ar líne a chomhlánú.³³ Déanann an tAcht um Athchóiriú Toghcháin foráil freisin do “liosta toghthóirí atá ar feitheamh”, a ligeann do dhaoine 16 agus 17 mbliana d’aois réamhchlárú agus a chur go huathoibríoch le clár na vótálaithe nuair a shroicheann siad 18 mbliana d’aois.

D’fhéadfadh vótálaithe clárú go dtí an 7 Deireadh Fómhair, agus spriocdháta an 29 Meán Fómhair d’iarratais ar vótáil phoist agus ar vótáil speisialta. Cláraíodh 3,614,450 vótálaí san iomlán don toghchán seo, lena n-áirítear 14,566 vótálaí ar liostaí postvótálaithe, agus 16,154 vótálaí ar liostaí vótálaithe speisialta. Chuir gach oifig chlárúcháin a clár nuashonraithe ar fáil lena iniúchadh ag an bpobal tar éis an spriocdháta agus seoladh cártaí vótaíochta ina raibh uimhir chláráithe an vótálaí agus seoladh an stáisiúin vótaíochta chuig gach vótálaí cláráithe agus incháilithe roimh lá an toghcháin.³⁴ De réir an dlí, d’fhéadfadh íospartaigh drochíde baile, iarratas a dhéanamh a bheith gan ainm agus gan a bheith le feiceáil ar aon chlár vótálaithe; vótálann vótálaithe gan ainm trí bhallóid phoist.³⁵

Forálann an dlí do vótáil phoist do thaidhleoirí atá ag fónamh thar lear agus dá gcéilí nó dá gcomhpháirtithe, pearsanra míleata, oifigigh póilíní, daoine aonair a choinnítear i bpríosún nó in ionaid choinneála, agus foireann vótaíochta atá ag fónamh lasmuigh dá limistéar buanchláráithe. Is féidir le vótálaithe a gcuireann a ngairm, a seirbhís nó a bhfostaíocht cosc orthu vótáil go pearsanta ar lá an toghcháin, agus mic léinn lánaimseartha a chónaíonn as baile agus iad ag staidéar in Éirinn clárú chun vótáil tríd an bpost freisin.³⁶ Féadfaidh vótálaithe nach bhfuil in ann vótáil go pearsanta ag stáisiúin vótaíochta rialta mar gheall ar bhreiteacht nó míchumas, ach nach bhfuil cónaí orthu i dteach cúraim nó i saoráid dá samhail, iarratas a dhéanamh ar bhallóid phoist freisin, ach ní mór dóibh deimhniú leighis a sholáthar. Is cosúil go bhfuil an ceanglas deimhniú a fháil agus a thíolacadh ó lia-chleachtóir ró-thuirsiúil agus ró-chostasach do vótálaithe breoite agus do vótálaithe faoi mhíchumas.

Ba cheart breithniú a dhéanamh ar gach muirear a bhaineann le deimhniú leighis a fhorchuirtear ar dhaoine a dhéanann iarratas ar phostvótáil mar gheall ar bhreiteacht nó míchumais a tharscaoileadh.

Tá vótáil speisialta ar fáil do vótálaithe breoite nó do dhaoine faoi mhíchumas a bhfuil cónaí orthu in áiseanna altranais, i dtithe cúraim nó in ospidéal. Is cineál réamhvótála soghluaiste é a dhéanann oifigigh ceannais speisialta roimh lá an toghcháin a thugann na hábhair bhallóide chuig na vótálaithe agus a riarann vótáil ar an láthair. Ní fhéadfaidh ach na Póilíní a bheith i láthair nuair a dhéanann an t-oifigeach ceannais speisialta an vótáil, agus má iarrtar cúnamh, ní fhéadfaidh ach an t-oifigeach ceannais speisialta é a sholáthar; ag teacht salach ar Airteagal 29 de CRPD na NA.

Reachtáil an Coimisiún Toghcháin feachtas cuimsitheach feasachta maidir le clárú vótálaithe trí úsáid a bhaint as raon cur chuige nuálach sna meáin thraidisiúnta agus ar ardáin ar líne araon.³⁷ D’fhreastail fostaithe an Choimisiúin ar imeachtaí poiblí il-laethúla ar nós ceolchoirmeacha faoin aer agus comórtais spóirt a spreagann freastalaithe a gcuid sonraí a chlárú nó a nuashonrú, chun teacht ar na vótálaithe óga agus neamhchláráithe. Chuir údarais áitiúla clárúcháin in iúl don OIgcd MMT go ndearna siad gníomhaíochtaí for-rochtana vótálaithe freisin agus chomhoibrigh roinnt acu freisin le grúpaí sochaí

³³ Chuir an PRO in iúl don OIgcd MMT nach bhfuil UPSP éigeantach chun clárú chun vótáil. Ní féidir le vótálaithe nach soláthraíonn an UPSP clárú ar líne; ní mór dóibh foirm iarratais ar pháipéir a chomhlánú agus a gcéannacht a fhíorú go pearsanta (ag stáisiún póilíní nó ag an údarás clárúcháin áitiúil) sula gcuireann siad an fhoirm isteach chun clárú.

³⁴ Ceadaítear fiosrúcháin tríú páirtí faoi thaifid chlár na vótálaithe. Níl an liosta ar feitheamh mar a thugtar air do dhaoine 16 bliana d’aois agus 17 mbliana d’aois faoi réir foilsithe agus iniúchta.

³⁵ Síneann an ceart chun bheith ina vótálaí gan ainm chuig baill de theaghlach an duine a mbeadh a shábháilteacht i mbaol dá bhfoillseofaí a n-ainm agus a seoladh ar an liosta vótálaithe.

³⁶ Chuir an Coimisiún Toghcháin in iúl don OIgcd MMT go bhfuil sé ar intinn aige taighde a dhéanamh ar an bhféidearthacht an vótáil phoist a leathnú chuig catagóirí breise amhail vótálaithe go sealadach thar lear le haghaidh oibre nó fóillíochta ar lá an toghcháin, agus sláine na vótála á cosaint ag an am céanna.

³⁷ Dhírigh gníomhaíochtaí for-rochtana ar an leibhéal áitiúil freisin ar vótálaithe cláráithe nach bhfuil aon cheann de na trí aitheantóir ar a dtairfid. Dúirt an oifig chlárúcháin i nDún Laoghaire-Ráth an Dúin leis an OIgcd MMT gur sheol siad litreacha chuig thart ar 20,000 vótálaí ar an gclár a raibh réimsí sonraí in easnamh ina dtairfid, ag iarraidh orthu a UPSP, a nÉirchód agus a ndáta breithe a sholáthar.

sibhialta a dhéanann ionadaíocht ar phobail faoi ghannionadaíocht, lena n-áirítear Lucht Siúil na hÉireann, chun teagmháil a dhéanamh le vótálaithe neamhchláraithe sna pobail seo.

VII. CLÁRÚ IARRTHÓRA

Tá gach saoránach os cionn 35 bliana d'aois i dteideal seasamh do phost oifige. Ní mór iarrthóirí uachtaránachta a bheith ainmnithe ag fiche comhalta ar a laghad den pharlaimint, nó ag comhairlí áitiúla nach lú ná ceithre chontae riaracháin (nó contaebhuirgí).³⁸ Féadfaidh iar-uachtaráin nó uachtaráin atá i mbun oifige agus atá ag lorg atoghadh iad féin a ainmniú, ach uair amháin a cheadaítear dóibh é sin a dhéanamh. Bhí an tréimhse ainmniúcháin ar siúl ón 5 go dtí an 24 Meán Fómhair. Ní mór do dhaoine aonair atá ag lorg tacaíochta d'ainmniúcháin ar an leibhéal áitiúil a chinntiú go ritheann gach ceann de na comhairlí (nó corparáidí) rún chuige sin agus go gcuireann sé a shéala leis an bpáipéar ainmniúcháin sula gcuirtear faoi bhráid an PRO é. Scrúdaíonn an PRO páipéir ainmniúcháin ar an lá deireanach den ainmniúchán tar éis don spriocdháta iarratais dul in éag. Ní mór d'iarrthóirí nó a n-ionadaithe údaraithe freastal ar an scrúdú, ar a bhfreastalaíonn measúnóir breithiúnach freisin atá ina uachtarán ar an Ard-Chúirt nó ina bhreitheamh eile arna ainmniú ag an gcúirt sin.

Ní mór cur síos gairid ar an iarrthóir a bheith sna páipéir ainmniúcháin lena n-áirítear sloinne, slí bheatha agus seoladh. Tá an PRO i dteideal an tuairisc a leasú má mheastar é a bheith mícheart, mura leor é chun an duine a shainaithint, nó mura bhfuil sé rófhada. Ag an am céanna, soláthraíonn an dlí cosaint i gcoinne páipéar ainmniúcháin a bheith neamhbhailí má tá earráid nó easnamh i gcur síos an iarrthóra ar choinníoll go bhfuil céannacht an duine saor ó amhras.

Féadfaidh an PRO na páipéir ainmniúcháin a dhiúltú má theipeann ar iarrthóirí na critéir incháilitheachta a chomhlíonadh nó má mheastar a bpáipéir ainmniúcháin a bheith neamhbhailí. I measc na bhforas le haghaidh neamhbhailíochta tá sínithe míchuí, easpa an iarrthóra nó a ghníomhaire le linn an scrúdaithe, diúltú cead a thabhairt don PRO cur síos an iarrthóra a leasú, nó fógra aistarraingthe a chur isteach roimh dheireadh na n-ainmniúchán. Cé nach gceadaíonn an dlí go sainráite d'iarrthóirí nó dá ngníomhairí an ceart chun botúin nó easnamh a cheartú seachas iad siúd a bhaineann le cur síos an duine, dhearbhaigh an PRO don OIADC MMT go dtugtar an deis d'iarrthóirí mar sin féin earráidí a cheartú le linn an scrúdaithe.

Ba cheart an reachtaíocht a leasú chun an ceart follasach a thabhairt d'iarrthóirí ionchasacha botúin nó easnamh a cheartú ina bpáipéir ainmniúcháin roimh an rialú ar ainmniúcháin.

Cláraíodh triúr iarrthóirí le rith sa toghchán tar éis scrúdú a dhéanamh ar pháipéir ainmniúcháin, is iad sin Catherine Martina Ann Connolly (Neamhspleách, 35 síniú), Jim Gavin (*Fianna Fáil*, 52 síniú) agus Heather Humphreys (*Fine Gael*, 53 síniú). Cháin roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT an chaoi ar chuir an dá príomhpháirtí polaitíochta smacht an pháirtí i bhfeidhm ar a chomhairleoirí áitiúla agus ar fheisirí parlaiminte le linn an toghcháin seo. D'áitigh siad gur chuir an cleachtas seo iarrthóirí neamhspleácha faoi mhíbhuntáiste trí theorannú a dhéanamh ar a gcumas na hainmniúcháin riachtanacha a fháil, rud a d'fhéadfadh an bonn a bhaint d'iomáiochas phróiseas ainmniúcháin an iarrthóra agus toghchán na huachtaránachta féin araon.³⁹

Ar an 5 Deireadh Fómhair, d'fhógair an t-iarrthóir uachtaránachta Jim Gavin go raibh sé ag tarraingt siar ón bhfeachtas. Tar éis dul i gcomhairle leis an Ard-Aighne, shoiléirigh an PRO nach bhféadfadh iarrthóir tarraingt siar tar éis an rialaithe ar ainmniúcháin, agus go n-éilíonn an dlí go mbeadh ainmneacha agus tuairiscí na n-iarrthóirí cláraithe sa bhallóid.⁴⁰ Dá réir sin, bhí rogha ag vótálaithe idir triúr iarrthóirí ar lá an toghcháin.

³⁸ Ní fhéadfaidh aon chomhalta den pharlaimint ná den chomhairle áitiúil níos mó ná iarrthóir amháin a ainmniú sa toghchán céanna.

³⁹ [Fuair](#) an PRO 2 ainmniúchán ó thrí chomhairle áitiúla do Gareth Patrick agus Kieran McCarthy ach diúltaíodh don bheirt mar gheall nár chomhlíon siad an riachtanas dlíthiúil go gcaithfidh iarrthóir a bheith ainmnithe ag ceithre chomhairle ar a laghad.

⁴⁰ Féach [Ráiteas](#) PRO 5 Deireadh Fómhair agus [Ceisteanna Coitianta](#) ag soiléiriú go bhfanfadh Jim Gavin ar ballóid.

VIII. FEACHTAS TOGHCHÁIN

A. CREAT DLÍTHIÚIL AGUS RIALACHÁIN

Cé go ráthaítear go bunreachtúil na saoirsí bunúsacha cainte, comhlachais, agus comhthionóil shíochánta atá ábhartha d'iomaíocht toghcháin, ní sholáthraíonn an creat dlíthiúil ach rialú teoranta ar fhoirmeacha traidisiúnta feachtasaíochta. Leagann sé síos frámaí chun póstaeir feachtais a chur agus a bhaint, agus tugann sé teideal d'iarrthóirí cumarsáid feachtais amháin a sheoladh tríd an bpost chuig gach teaghlach saor in aisce.⁴¹ Tá cosc ar ghníomhaíocht pholaitiúil agus ar ábhair feachtais laistigh agus taobh istigh de 50 méadar ó stáisiún vótaíochta ar lá an toghcháin, le linn na vótaíochta, agus ar feadh leathuaire roimh agus ina dhiaidh. Níl aon rialacha ann lena sainítear cineálacha eile feachtasaíochta agus an tréimhse inar féidir cineálacha éagsúla gníomhaíochtaí feachtais a dhéanamh. Ní shamhlaítear tréimhse tosta feachtais, ach amháin i gcás riachtanais 'cúram breise' a bhaineann leis na meán (féach rannóg na Meán).

Tá forbairt shuntasach tagtha ar an gcreat rialála sa réimse digiteach le blianta beaga anuas, lena n-áirítear mar fhreagairt ar fhorbairtí ar leibhéal an AE, atá mar chuid den Chreat Sábháilteachta Ar Líne ar a dtugtar air. Áirítear leis sin an tAcht um Rialáil Sábháilteachta ar Líne agus na Meán, atá i bhfeidhm ó Mhárta 2023, a bhunaigh rialtóir na meán, *Coimisiún na Meán* (CnaM), agus a bhfuil cumhachtaí aige maoirseacht a dhéanamh ar ardáin na meán sóisialta agus comhroinnte físeáin trí chóid cheangailteacha sábháilteachta ar líne.⁴²

Ag tógáil ar an gcreat seo, rinneadh Acht um Sheirbhísí Digiteacha an AE (DSA) a thrasú sa reachtaíocht náisiúnta tríd an Acht um Sheirbhísí Digiteacha na hÉireann.⁴³ Tá CnaM ainmnithe mar Chomhordaitheoir na Seirbhísí Digiteacha (DSC), le cumhachtaí chun gearáin a láimhseáil, imscrúdú, fineálacha a ghearradh, agus fógraí comhlíonta agus orduithe a eisiúint chun aghaidh a thabhairt ar sháruithe ag soláthraithe seirbhísí idirghabhálaí ar líne. Ag an am céanna, díreach sular tháinig Rialachán an AE maidir le Trédhearcacht agus Spriocdhírú na Fógraíochta Polaitiúla (2024/900) (TTPA) i bhfeidhm ar fud an AE in 2025, d'eisigh an Coimisiún Eorpach treoirlínte cur chun feidhme,⁴⁴ agus d'fhoilsigh an rialtas na rialacháin náisiúnta um chur chun feidhme TTPA an 10 Deireadh Fómhair.⁴⁵ D'ainmnigh an dara ceann an Coimisiún Toghcháin mar lárphointe náisiúnta agus leagadh amach ann freagrachtaí maoirseachta agus forfheidhmithe i measc an Choimisiúin Toghcháin, CnaM, agus an Choimisiúin um Chosaint Sonraí. Ó tháinig an TTPA i bhfeidhm i lár an fheachtais, dheonaigh an rialtas "tréimhse chairde" go dtí an 31 Deireadh Fómhair sula mbeadh feidhm ag an bhforfheidhmiú chun mearbhall ar na rialacha is infheidhme a sheachaint.

Beartaíodh leis an Acht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 cumhachtaí faireacháin agus imscrúdaithe a dheonú don Choimisiún Toghcháin ar ardáin ar líne le linn tréimhsí toghcháin chun aghaidh a thabhairt ar mhífhaisnéis agus ar bhréagaisnéis agus ar iompraíocht ionramhálach nó bhréagach. Níor cuireadh tús leis na forálacha sin, go páirteach mar gheall ar inniú ón gCoimisiún Eorpach maidir lena n-ailíniú leis an DSA agus rialacha níos leithne an Mhargaidh Aonair Dhigitigh, rud a d'fhág nach raibh cumhachtaí reachtúla ag an gCoimisiún Toghcháin sa réimse seo tráth an toghcháin.⁴⁶ Ar leibhéal an bheartais, chuir páirtithe leasmhara fáilte roimh ghlacadh na Straitéise Náisiúnta Frithdhífhaisnéise i mí Aibreáin 2025 mar iarracht chun feabhas a chur ar chomhoibriú institiúideach maidir le bréagaisnéis.⁴⁷ Mar sin féin, bhí aiféala ar idirghabhálaithe ODIHR EAM gur fhan sé uaillmhianach den chuid is mó, nach raibh treochlár nithiúil ann maidir le maoirseacht ardáin agus

⁴¹ De réir an Achta um Thruailliú ó Bhruscar, 1997, is féidir póstaeir a thaispeáint ó 30 lá roimh an toghchán nó ó dháta sínithe Ordú Toghcháin an Uachtaráin, agus ní mór iad a bhaint laistigh de 7 lá tar éis an toghcháin.

⁴² Chuir an chéad [Chód Sábháilteachta Ar Líne](#), a foilsíodh i mí Dheireadh Fómhair 2024, dualgaís ar ardáin comhroinnte físeáin le ceanncheathrú an AE in Éirinn chun úsáideoirí a chosaint ar ábhar díobhálach agus bhunaigh sé smachtbhannaí mar gheall ar sháruithe.

⁴³ Rinne an tAcht um DSA na hÉireann, 2024 leasú freisin ar an Acht Craolacháin, 2009 agus ar reachtaíocht eile chun an córas maoirseachta agus forfheidhmithe náisiúnta a bhunú faoi DSA an AE.

⁴⁴ Féach [Treoirlínte chun tacú le cur chun feidhme Rialachán \(AE\), 2024/900 maidir le trédhearcacht agus spriocdhírú na fógraíochta polaitiúla](#), an Coimisiún Eorpach, 8 Deireadh Fómhair 2025.

⁴⁵ Féach [Rialachán an Aontais Eorpaigh um Fhógraíocht Pholaitiúil, 2025](#), I.R. Uimh. 474 de 2025, 10 Deireadh Fómhair 2025.

⁴⁶ Féach [Fógra 2024/0374/IE](#) ón gCoimisiún Eorpach an 1 Deireadh Fómhair 2024.

⁴⁷ [D'ainmnigh](#) an rialtas 1.1 milliún EUR chun tacú le cur chun feidhme na [straitéise](#).

bearta a thugann aghaidh ar algartaim ‘chórais molta’.⁴⁸ Breathnaíodh ar an easpa trédhearcachta algartamaigh agus ar chumas teoranta na rialtóirí a mí-úsáid a aithint agus a chosc mar leochaileachtaí leanúnacha.

Tríd is tríd, bhunaigh an creat rialála digiteach atá ag teacht chun cinn an phríomh-aitireacht le haghaidh na meán sóisialta agus maoirseacht ar shláine toghcháin dhigitigh. Mar sin féin, d’fhan bearnaí rialála le linn an toghcháin seo maidir le maoirseacht a dhéanamh ar ábhar ar líne, bréagaisnéis, mífhaisnéis, iompraíocht bhréagach comhordaithe, agus fógraíocht pholaitiúil, ar feitheamh tuilleadh forbartha agus ailínithe reachtaíochta.

Ba cheart d’údarais tosaíocht a thabhairt do chomhlánú agus d’fheidhmiú na socruithe rialála digiteacha atá ábhartha do thoghcháin trí fhorálacha an Achta um Athchóirithe Toghcháin atá fós gan réiteach a athbhreithniú, a thabhairt cothrom le dáta agus, de réir mar is iomchuí, a thosú ar bhealach atá comhsheasmhach le rialacha an AE maidir le Seirbhísí Digiteacha agus an Mhargaidh Aonair Dhigitigh. Ba cheart go gcinnteodh sé sin go bhfuil cumhachtaí reachtúla éifeachtacha dílsithe ag an gCoimisiún Toghcháin chun faireachán a dhéanamh ar rioscaí a bhaineann le hábhar ar líne le linn tréimhsí toghcháin agus chun aghaidh a thabhairt orthu.

B. TIMPEALLACHT FEACHTAIS

Mar is gnách do thoghcháin uachtaránachta in Éirinn, bhí an feachtas dírithe go mór ar phearsantacht. I bhfianaise nádúr searmanais an phoist den chuid is mó, dhírigh iarrthóirí ar cháilíochtaí pearsanta, ionracas, agus oiriúnacht don oifig, agus ag an am céanna chuir siad fis den uachtaránacht chun cinn mar ról aontaithe ina gcuimsítear luachanna comhroinnte, ceannaireacht mhorálta, agus ionadaíocht do gach saoránach. Ag an am céanna, bhí téamaí níos leithne cosúil le beartas eachtrach, tithíocht agus imirce le feiceáil go rialta sa díoscúrsa, agus tástáladh poist na n-iarrthóirí freisin ar shaincheisteanna lasmuigh de shainchúram na huachtaránachta. Mar gheall ar an mbéim láidir ar thaifid phearsanta bhí iarrthóirí faoi réir dian-ghrinnschrúdú ón bpobal agus ó na meáin, rud a d’fhéadfadh, dar le roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT, a bheith thar a bheith ionsáiteach agus díobhálach ar leibhéal pearsanta, agus a d’fhéadfadh iarrthóirí ionchasacha a dhíspreagadh ó dhul san iomaíocht.

Nuair a tharraing Jim Gavin siar ón rás, rinneadh dinimic an fheachtais a athmhúnlú ina chomórtas *de facto* dhá iarrthóir. Bhí a chinneadh ina chúis le suaitheadh laistigh dá pháirtí ainmniúcháin, *Fianna Fáil*,⁴⁹ a spreag athruithe ar fhormhuinithe na n-iarrthóirí, agus chuir sé béim níos géire ar na hiomaitheoirí eile.⁵⁰ Chuir cúngú breise ar roghanna vótálaithe inni ar an bpobal faoi rogha theoranta freisin, rud a léiríodh i nglanna méadaithe ar vótálaithe chun a mballóid a mhilleadh ar lá an toghcháin.⁵¹

Rinne an bheirt iarrthóirí eile canbhasáil go gníomhach ar fud na tíre, ag déanamh iarrachtaí achomharc a dhéanamh chuig grúpaí sochaíocha éagsúla, lena n-áirítear daoine óga, mná, seanóirí, daoine faoi mhíchumas, agus iad siúd a bhfuil cúlraí éagsúla acu.⁵² Thug siad tús áite d’fheachtasaíocht ó dhoras go doras, póstaer, bileoga, agus imeachtaí beaga le haghaidh for-rochtana vótálaithe. D’iompaigh an méid a thosaigh mar fheachtas cairdiúil ag éirí níos sáraíochta de réir mar a bhí lá an toghcháin ag druidim linn. De réir mar a léirigh pobalbhreitheanna Connolly Uas chun tosaigh, bhí a feachtas mar sprioc ag cáineadh níos géire ó chéilí comhraic.

⁴⁸ Tharraing an easpa aird ar úsáid ionramhálach na n-algartam ‘córais molta’ i ndoiciméid bheartais, lena n-áirítear an [Cód Sábháilteachta Ar Líne](#) agus an [Straitéis Náisiúnta Frithbhreagaisnéise](#), inni ó ICCL agus níos mó ná [60 eagraíocht](#) sular glacadh leis an gcéad cheann. In ainneoin a thogra tosaigh don Chód Sábháilteachta Ar Líne chun iallach a chur ar ardáin próifiliú ‘córais moltaí’ a mhúchadh de réir réamhshocrú, [mhol](#) CnaM ina dhiaidh sin gur fearr aghaidh a thabhairt ar na hábhair sin faoin DSA.

⁴⁹ Bhí ceisteanna inmheánacha os comhair *Fianna Fáil* faoina phróiseas roghnúcháin iarrthóirí. I [suirbhé](#) a foilsíodh tar éis do Gavin tarraingt siar, thit rátaí tacaíochta an rialtais, an phríomh-aire agus an pháirtí.

⁵⁰ Cé gur lean Connolly ar aghaidh ag brath ar thacaíocht ó thaobh comhdhlúite de pháirtithe forásacha agus polaiteoirí ar thaobh na láimhe clé den speictream polaitíochta, mheall iarrthóireacht Humphreys Uas tacaíocht bhreise ó pholaiteoirí ag *Fianna Fáil*, lena n-áirítear an príomh-aire, páirtithe eile, agus neamhspleáigh.

⁵¹ Seoladh feachtas *Mill an Vóta* seachtain amháin roimh lá an toghcháin, tar éis iomadú glaonna ar na meáin shóisialta ar vótálaithe a vóta a mhilleadh mar fhreagra ar rogha teoranta iarrthóirí ar an mballóid.

⁵² Reachtáladh feachtas Connolly Uas ar bhealach an-tarraingteach, agus bhí féilire imeachtaí agus ábhar i bhformáidí téacs mór atá éasca le léamh do dhaoine faoi mhíchumas ar [shuíomh gréasáin a feachtais](#).

Seachas ceanglais a fhoirmítear go ginearálta a bheith neamhchlaonta agus freastal ar leas an phobail, ní rialaíonn reachtaíocht eitice dóibh siúd atá i bpoist thofa agus d'oifigigh phoiblí, chomh maith leis na cóid iompair ghaolmhara feachtaíocht ag oifigigh phoiblí nó ní éilíonn siad deighilt idir a ngníomhaíochtaí polaitiúla agus a bhfeidhmeanna poiblí.⁵³ Ar an gcaoi chéanna, ní thugann treoirlinnte an Choimisiúin um Chaighdeán in Oifigí Poiblí (CCOP), cé go leagtar amach rialacha a bhaineann le húsáid acmhainní poiblí, aghaidh ar rannpháirtíocht oifigeach poiblí i bhfeachtais toghcháin.⁵⁴ Go praiticiúil, bhí iarrthóirí ag brath go mór ar pháirtithe, lucht tacaíochta agus oibrithe deonacha a fhorghníomhú mar chnámh droma oibriúcháin agus slógtha a bhfeachtas. Is minic a chuimsigh sé sin oifigigh phoiblí, Teachtaí Dála, Seanadóirí, agus comhairleoirí áitiúla – a bhí ag canbhasáil, ag dáileadh ábhar nó ag láithriú sna meáin le hiarrthóirí nó thar ceann iad, ag tagairt uaireanta dá bpoist oifigiúla, nó ag nascadh gníomhaíochtaí feachtais lena ndualgais aireachta.⁵⁵ Cé gur tugadh faoi deara iarrachtaí inmholta chun idirdhealú a dhéanamh idir gníomhaíochtaí poiblí agus feachtais i gcásanna áirithe, i gcásanna eile, ní raibh an líne idir an dá rud inaitheanta ag vótálaithe, contrártha le Gealltanais an ESCE agus an dea-chleachtas idirnáisiúnta.⁵⁶

D'fhoilligh shoiléir idir feachtaíocht agus feidhmeanna poiblí a áirithiú, ba cheart go saineofaí go soiléir sa chreat dlíthiúil raon feidhme na ngníomhaíochtaí ceadaithe ag oifigigh phoiblí le linn feachtais. D'fhéadfadh forbairt treoirlinnte praiticiúla d'iarrthóirí, do pháirtithe, agus d'oifigigh phoiblí a théann i ngleic leis na gnéithe sin comhlíonadh a éascú.

Léirigh roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT inní faoi leitheadúlacht mhéadaithe an dioscúrsa tocsaineach, ionsaitheach agus imeaglach a dhíríonn ar iarrthóirí agus ar fhigiúirí poiblí eile. Chuir beirt den triúr iarrthóirí tosaigh, Jim Gavin agus Heather Humphreys, inní in iúl go poiblí faoin tionchar pearsanta agus clú a bhí ag feachtais smearaidh a dhírigh orthu féin agus ar a dteaghlaigh. Thug idirghabhálaithe faoi deara, cé go dtarlaíonn ciapadh agus imeaglú as líne ó am go chéile, go bhfuil cleachtais den sórt sin forleathan ar líne.⁵⁷ Leag cuid mhór taighde roimhe seo, lena n-áirítear Tascfhórsa tiomnaithe ar Rannpháirtíocht Shábháilte sa Saol Polaitiúil, a bhunaigh an pharlaimint, béim ar phatrúin leanúnacha mí-úsáide agus ciaptha, ag tabhairt le fios nach bhfuil na dinimic seo eipeasóideach ach go léiríonn siad leochaileacht leanúnach níos leithne sa saol poiblí agus polaitiúil.⁵⁸

D'fhéadfadh údarais ábhartha, i gcomhar leis an bparlaimint, páirtithe, agus an tsochaí shibhialta, smaoineamh ar chreat a fhorbairt agus a oibriú chun ciapadh, imeaglú agus mí-úsáid a chosc agus aghaidh a thabhairt air a dhíríonn ar dhaoine aonair atá ag gabháil don saol polaitiúil. D'fhéadfadh meicníochtaí monatóireachta agus tuairiscithe teagmhais, comhordú institiúideach neartaithe, agus

⁵³ Tá eitice oifige poiblí á rialú ag an Acht um Eitic in Oifigí Poiblí, 1995 agus ag an Acht um Chaighdeán in Oifigí Poiblí, 2001. Baineann [Cód Iompair](#) le státseirbhísigh, sealbhóirí oifige, Teachtaí Dála, seanadóirí, agus comhairleoirí áitiúla.

⁵⁴ Féach na [Treoirlinnte maidir le Toghchán na hUachtaránachta a thionólfar ar an 24 Deireadh Fómhair, 2025](#), SIPO, lch. 23-24.

⁵⁵ Bhí Martin Heydon, an tAire Talmhaíochta, agus Jack Chambers, an tAire Caiteachais Phoiblí, mar Stiúrthóirí Toghcháin d'Fhine Gael agus *Fiann Fáil* faoi seach, agus chuaigh siad i mbun feachtais d'iarrthóirí Humphreys agus Gavin, faoi seach. Cháin an Príomh-Aire Mícheál Martin, agus é á chur i láthair mar dhuine a bhí ag labhairt i gcáil oifigiúil, an t-iarrthóir Connolly i [bpost](#) X a pháirtí. I [bpost](#) bolscaireachta, thacaigh na hAirí Stáit Marian Harkin, Michael Healy-Rae, Noel Greally, agus Kevin Moran le Humphreys agus iad á gcur i láthair mar dhaoine a bhí ag labhairt ina gcáileanna oifigiúla. Breathnaíodh Simon Harris, Leas-Phríomh-Aire agus Aire Gnóthaí Eachtracha, agus Peter Burke, an tAire Fiontar ([post](#) X), agus Hildegard Naughton, an tAire Stáit, agus Paschal Donohoe, an tAire Airgeadais ([post](#) X) ag canbhasáil don iarrthóir Humphreys le linn a raibh an chuma air gur uaireanta oibre iad.

⁵⁶ Forálann mír 5.4 de Dhoiciméad Chóbanhávan ESCE 1990 do “deighilt shoiléir idir an Stát agus páirtithe polaitíochta; go háirithe, ní dhéanfar páirtithe polaitiúla a chumasc leis an Stát.” Ceanglaítear le halt 4.2 [de OIADC agus Comhthreoirlinnte Choimisiúin na Veinise maidir le Mí-Úsáid Acmhainní Riaracháin a Chosc agus a Fhreagairt le linn Próisis Toghcháin](#) go ndéanfaí an dlí “foráil do dheighilt shoiléir idir feidhmiú post poiblí atá íogair ó thaobh na polaitíochta de, go háirithe poist bhainistíochta shinsearach, agus iarrthóireacht”.

⁵⁷ Rinne na póilíní idirghabháil in aon chás amháin d'ionsaí ar bheirt bhan a bhí ag canbhasáil ar son Connolly.

⁵⁸ De réir [athbhreithniú](#) an CnaM agus [suirbhé](#) an Tascfhórsa ar Rannpháirtíocht Sábháilte sa Saol Polaitiúil, tháinig 60 faoin gcéad de na hiarrthóirí in olltoghcháin agus i dtoghcháin áitiúla 2024 agus 73 faoin gcéad d'ionadaithe tofa agus d'fhoireann pholaitiúil ar iompar maslach nó bagrach ar líne. Taifeadadh i [dtuarascáil](#) ón Institiúid um Chomhphlé Straitéiseach agus an Comhchoiteann Dóchais agus Misneach 55 eachtra d'fhoréigean, bagairtí agus ciapadh a bhí spreagtha go polaitiúil, agus ar tharla 90 faoin gcéad díobh ar líonraí sóisialta. Féach freisin ar [réamhthorthaí](#) Fhaireachlann na Meán Digiteach Eorpach (EDMO) in Éirinn ar an 25 Deireadh Fómhair 2025.

bearta tacaíochta a bheith san áireamh leis sin chun rannpháirtíocht shábháilte i ngnóthaí poiblí a áirithiú, as líne agus ar líne araon.

Thug idirghabhálaithe OIADC MMT faoi deara freisin méadú ar reitric ina bhfuil gnéithe de ghríosú chun foréigin agus fuatha, lena n-áirítear caint chiníoch, frithbhanda agus éadulangach a dhíríonn ar dhaoine a bhfuil cúlraí leochaileacha trasnaithe acu, go háirithe ar líne.⁵⁹ Ag an am céanna, measadh nár léirigh tuarascálacha agus ionchúiseamh cionta den sórt sin a leitheadúlacht mar gheall ar an easpa sonraí cuimsitheacha agus tearcthuairisciú a bhain le héadairbhe braite.⁶⁰ Cé gur neartaigh an tAcht um Cheartas Coiriúil (Cionta Fuatha), 2024 cosaintí in aghaidh coireanna fuatha, níor thug sé aghaidh ar ghríosú foréigin nó fuatha, rud a d'fhág rialachán faoin Acht um Thoirmeasc ar Ghríosú chun Fuatha, 1989.⁶¹ In ainneoin glaonna náisiúnta agus idirnáisiúnta roimhe seo ar rialacháin neartaithe cainte, tá liosta na dtréithe cosanta fós neamhiomlán.⁶² Éilíonn an tAcht freisin cruthúnas intinne chun fuath a ghríosú, seachas a éifeacht dhíobhálach amháin, rud a chuireann srian lena in-fhorghníomhaitheacht phraiticiúil agus lena éifeachtúlacht.⁶³

Ba cheart do na húdaráis an reachtaíocht maidir le caint ghríosaitheach a neartú, lena n-áirítear trí liosta na saintréithe cosanta a leathnú chun ailíniú le dlíthe náisiúnta comhionannais agus caighdeáin idirnáisiúnta. D'fhéadfaí freagrachtaí institiúideacha maidir le faireachán agus forfheidhmiú, lena n-áirítear le linn tréimhsí toghcháin, a shoiléiriú agus a chomhordú ar bhealach níos fearr.

C. TIMPEALLACHT FEACHTAIS AR LÍNE

Bhí ról mór ag an bhfearann ar líne san fheachtas, agus iarrthóirí, páirtithe agus lucht tacaíochta ag baint úsáide as líonraí sóisialta go gníomhach chun teacht ar vótálaithe.⁶⁴ Léirigh monatóireacht an OIADC MMT ar an bhfeachtas ar líne go raibh an rannpháirtíocht is airde ag Connolly Uas le 1,329,706 duine is maith léi agus 291,200 leantóir thar cheithre ardán, i gcomparáid le 238,687 duine is maith le Humphreys agus 52,214

⁵⁹ I measc cásanna eile de dhioscúrsa maslach a tuairiscíodh don OIADC MMT, roinn figiúr poiblí amháin a bhaineann le grúpaí leochaileacha trasnacha samplaí iolracha de theachtaireachtaí fuatha ar X a cuireadh in iúl ach nach bhfuair aon fhreagra nó nár tugadh aghaidh orthu agus a measadh a chomhlíon caighdeáin ardáin.

⁶⁰ Fuarthas amach i [dTaighde](#) a rinne an Chomhairle na nInimiceach maidir le toghcháin áitiúla 2024 nach ndearna go leor iarrthóirí a bhí ag tabhairt aghaidh ar chiníochas, ar reitric fhuatha agus ar chiapadh tuairisc ar na teagmhais, agus chreid 47 faoin gcéad acu nach n-athródh sé rud ar bith. Dúirt 59 faoin gcéad díobh siúd a rinne tuairisc nach raibh aon obair leantach déanta ag na póilíní nó nach raibh an obair leantach a rinneadh leordhóthanach. Mar an gcéanna, fuarthas amach in [athbhreithniú](#) an CnaM nár thuairiscigh 59 faoin gcéad d'iarrthóirí áitiúla agus 42 faoin gcéad d'iarrthóirí olltoghcháin ábhar maslach nó gránna d'ardáin, agus iad in amhras faoi láimhseáil éifeachtach.

⁶¹ Spreagann caighdeáin idirnáisiúnta Stáit chun urlabhra ghríosaitheach a rialáil go comhsheasmhach le [hAirteagail 19 agus 20](#) den ICCPR(2), [le Cinneadh Réime 2008/913/CGB ó Chomhairle an AE](#), agus le hionstraimí Chomhairle na hEorpa amhail [Moladh ó Choiste na nAirí R\(97\)20](#) agus [Moladh Beartais Ghinearálta an ECRI Uimh.15](#), agus leagann na comhlachtaí conartha faoin CEDAW agus faoin CRPD, chomh maith le [Moladh Beartais Ghinearálta an ECRI Uimh. 7](#), béim ar a thábhachtaí atá sé cosaint a áirithiú ar fhuath atá dírithe ar mhná, ar dhaoine faoi mhíchumas agus ar ghrúpaí eile a mbíonn idirdhealú á dhéanamh orthu.

⁶² Clúdaíonn an tAcht um Thoirmeasc ar Ghríosú chun Fuatha cine, dath, náisiúntacht, reiligiún, bunús eitneach nó náisiúnta, ballraíocht den Lucht Siúil agus claonadh gnéasach mar shaintréithe cosanta, ach ní áirítear leis forais amhail inscne, míchumas, aois nó stádas sibhialta agus teaghlaigh, a mhol gníomhaithe éagsúla náisiúnta agus idirnáisiúnta a chur leis.

⁶³ Ina [thuarascáil](#) i mí Dheireadh Fómhair 2025, d'athdhearbhaigh an Coimisiún Eorpach i gcoinne an Chiníochais agus na hÉadulaingthe (ECRI) a ghlaonna roimhe seo chun reachtaíocht neartaithe fuathchainte a rith “mar thosaíocht” agus thug sé dá aire an easpa sonraí cuimsitheacha maidir le himscrúduithe, ionchúiseamh, ciontuithe, agus pianbhreith. Tá [nós imeachta sáraithe](#) os comhair na hÉireann freisin ón gCoimisiún Eorpach as gan Cinneadh Réime 2008 maidir le Ciníochas agus Seineafóibe a thrasú. I mí Lúnasa, d'athnuaigh an Comhghuaillíocht i gCoinne Coireachta Fuatha a raibh baint ag breis is 20 POS leis [na glaonna a rinneadh ar an stát roimhe seo](#) chun cosaintí a neartú i gcoinne “fuathchaint” agus ar chuideachtaí teicneolaíochta chun monatóireacht a dhéanamh, a bhaint agus a chosc ar a scaipeadh ar a n-ardáin.

⁶⁴ Fuarthas amach i [dTuarascáil Nuachta Digiteach na hÉireann 2024](#) an CnaM gur bhain 59 faoin gcéad de dhaoine fásta úsáid as Facebook, 42 faoin gcéad Instagram, 22 faoin gcéad TikTok, agus 21 faoin gcéad X. De réir [taighde](#) CnaM, bhain 95 faoin gcéad d'iarrthóirí sna 2024 toghchán áitiúil agus olltoghcháin úsáid as líonraí sóisialta chun a bhfeachtais a chur chun cinn.

leantóir.⁶⁵ Bhain na téamaí ba choitianta i bpoist le hionracas, iompar pearsanta agus carachtar na n-iarrthóirí, agus ina dhiaidh sin, bhí an t-ábhar a bhain le héagóracht nó le neamhdhlisteanacht liomhnaithe an phróisis ainmniúcháin i gceist. Bhí poist na n-iarrthóirí níos dearfaí go córasach agus ní raibh siad chomh sáraíochta céanna le poist na bpáirtithe, na bpolaiteoirí agus na n-aisteoirí ar nós an t-asraon meán ar líne *The Ditch* agus an feachtas *Mill an Vóta*. Bhí comhghaol láidir idir poist orgánacha diúltacha nó sáraíochta ar X agus rannpháirtíocht níos airde. Murab ionann agus iarrthóirí eile, bhain Connolly úsáid fhairsing as podchraoltaí mar uirlis fheachtais thábhachtach, ag déanamh níos mó ná naoi láithriú.

Lean iarrthóirí le straitéisí éagsúla fógraíochta íoctha ar líne. Reáchtáil Connolly feachtais níos spriocdhírithe agus níos éagsúla le caiteachas in aghaidh an fhógra níos lú agus líon iomlán níos airde, agus bhí Gavin agus Humphreys ag brath ar níos lú fógraí agus fógraí nach bhfuil chomh spriocdhírithe. Tháinig na cinntí a rinne Google agus Meta chun stop a chur le fógraí polaitiúla íoctha a sheachadadh san AE mar fhreagairt ar theacht i bhfeidhm an TTPA le cur i bhfeidhm ar feadh tréimhse gearr san fheachtas toghcháin, ag deireadh mhí Mheán Fómhair agus tús mhí Dheireadh Fómhair, faoi seach. Bunaithe ar shonraí OIADC MMT a bailíodh sula ndeachaigh na toirmisc ar fhógraí íoctha i bhfeidhm, bhí leibhéil chaiteachais iomlána na n-iarrthóirí cosúil go mór lena chéile.⁶⁶ Bhreathnaigh roinnt idirghabhálaithe ar na toirmisc mar fhadhb, ag tabhairt faoi deara gur bhain siad iomaitheoirí as bealaí dlíthiúla chun bealaí éifeachtacha for-rochtana digiteacha a bhaint amach agus go bhféadfadh sé gur spreag siad imchéimniú, lena n-áirítear trí thríú páirtithe nó trí fhógraí atá faoi cheilt mar ábhar neamhpholaitiúil, nó cruthú ábhair níos deighiltí arbh fhearr leis na halgartaim ardáin.

Ba mhó inní faoi fhaisnéis mhícheart go luath san fheachtas, a bhain le hiarrthóireacht amháin a fógraíodh ach nár saothraíodh go foirmiúil, agus shroich siad buaicphointe go gairid roimh lá an toghcháin le scaipeadh domhainbhrionnuithe a ghintear le IS, ar chuir an Coimisiún Toghcháin agus daoine eile faoi deara iad agus a bhain Meta agus Aibítir amach ina dhiaidh sin; Chuir X síos orthu mar ionramháilte.⁶⁷ Áiríodh leis sin físeán a ghin IS ar a dtugtar tuairisc nuachta craoltóra phoiblí a léirigh Catherine Connolly go bréagach ag fógaire go raibh sí ag tarraingt siar as an rás agus an toghchán á chur ar ceal, agus a hiomaitheoir chun glacadh leis an uachtaránacht. Toisc nach bhfuil a chumhachtaí reachtúla maidir le mífhaisnéis/bréagaisnéis i bhfeidhm go fóill, bhí an Coimisiún ag brath ar chreat comhoibrithe deonach le hardáin a bunaíodh in 2024. Rianaigh sé freisin ábhar míthreorach nó bréagach a d'fhéadfadh cur isteach ar shláine toghcháin, go príomha chun cur i gcoinne scéalta den sórt sin go réamhghníomhach trí fhaisnéis fhíorasach a scaipeadh.⁶⁸

Mar an DSC, leanann CnaM straitéis mhaoirseachta agus forfheidhmithe rioscabhunaithe maidir le hábhar mídhleathach ar líne faoin DSA agus faoi fhorálacha náisiúnta sábháilteachta ar líne, ag obair Indlúthchomhar leis an gCoimisiún Eorpach agus le DSCanna eile chun rioscaí sistéamacha a mhaoirsiú. Cé go gcuireann sé ar chumas úsáideoirí gearáin a chomhdú, moltar dóibh ábhar fadhbach a chur in iúl ar na hardáin ar dtús agus teagmháil a dhéanamh leis an CnaM i gcás láimhseáil nó neamhghníomh míshásúil.⁶⁹ Gan aon údarás chun leigheasanna fíor-ama nó aonair a sholáthar, chuir gearáin a comhdaíodh le CnaM eolas ar fáil dá mhaoirseacht fhadtéarmach maidir le maolú riosca, amhail an t-athbhreithniú leanúnach ar inrochtaineacht ar shásraí fógra agus gníomhaíochta na n-ardán faoi Airteagal 16 DSA. Níor thuairiscigh CnaM aon fhógraí comhlíonta a eisiúint ná aon imscrúduithe foirmiúla a oscailt in 2024 ná le linn thréimhse feachtais 2025.

⁶⁵ Chlúdaigh an mhonatóireacht an tréimhse ón 3 Meán Fómhair go dtí an 24 Deireadh Fómhair, rud a thug tacar sonraí de 3,282 tuairim a chlúdaigh 41 cuntas d'iarrthóirí, páirtithe, pearsa phoiblí agus tráchtairí ar fud Facebook, Instagram, TikTok, agus X. Ní raibh aon sonraí ar fáil maidir le leantóirí nó toghanna do Jim Gavin mar gheall ar a chuntais meán sóisialta a scriosadh díreach tar éis dó tarraingt siar.

⁶⁶ Bunaithe ar shonraí Leabharlann Fógraí Meta don tréimhse ón 3 Meán Fómhair go dtí an 24 Deireadh Fómhair, chaith [Gavin](#) 14,289 EUR measta, [Connolly](#) 18,950 EUR, agus [Humphreys](#) 22,132 EUR.

⁶⁷ Fuarthas amach i [dtuarascáil](#) EDMO na hÉireann i Meán Fómhair 2025 go raibh éilimh bhréagacha faoin uachtaránacht, faoin mBunreacht agus faoi imeachtaí stairiúla ag baint le 58 faoin gcéad de phoist an Uasail Conor McGregor, a d'fhógair ach nár lean iarrthóireacht.

⁶⁸ Lean an Coimisiún Toghcháin snáitheanna mífhaisnéise eile freisin, cuid acu a mheastar a bheith nasctha le gníomhaíocht bota le cúrsaíocht dhaonna teoranta. I gcomhar leis an gCoimisiún Toghcháin, threoraigh Facebook agus TikTok úsáideoirí a bhí ag cuardach ábhar a bhain le toghcháin chuig acmhainní oifigiúla faisnéise agus litearthachta sna meáin.

⁶⁹ I gcomhpháirt leis na póilíní, d'fhorbair CnaM [pacáiste faisnéise](#) a chuir iarrthóirí ar an eolas i dtoghcháin faoi conas ábhar mídhleathach nó díobhálach a thuairisciú ar líne d'institiúidí agus d'ardáin fhreagracha éagsúla. Roimh an toghchán, reáchtáil CnaM comhchruinniú le hardáin chun straitéisí maolaithe riosca a phlé.

Sna ceithre seachtaine thart ar an toghchán, chomhoibrich ardáin agus POSanna a shínigh Cód Cleachtais an AE maidir le Bréagaisnéis trína Chóras Mearfhreagartha. Cuireadh fáilte roimh an sásra seo mar fhormaid úsáideach agus fheidhmiúil le haghaidh malartuithe rialta ar shaincheisteanna, treocheartaí agus ábhair inni atá ag teacht chun cinn, agus chun cásanna a bhaineann le faisnéis mhícheart a láimhseáil go tosaíochta. Mar sin féin, chuir go leor ionadaithe ón tsochaí shibhialta agus iomaitheoirí in iúl go raibh amhras orthu faoi éifeachtacht níos leithne ardáin a choinneáil cuntasach trí ábhar a chur in iúl don úsáideoir nó don POS.⁷⁰ Bhí an dearcadh coitianta ann nach raibh gníomh bríoch mar thoradh ar fhorhmór an ábhair a luadh mar ábhar mídhleathach, díobhálach, míthreorach nó neamhchomhlíontach le caighdeán na n-ardán féin, rud a chothaigh braistint éirí as agus an dearcadh go raibh comhoibriú ardáin úsáideora sin in aisce den chuid is mó.⁷¹

Sa chomhthéacs sin, tá an sásra uile-AE um réiteach díospóidí neamhspleách lasmuigh den chúirt (ODS) faoin DSA ag éirí níos suntasaí mar bhealach inar féidir le húsáideoirí agus eagraíochtaí dúshlán a thabhairt do chinntí ardáin. D'eisigh Ionad Achomhairc na hEorpa (IAE), arna dheimhniú ag an CnaM i mí Mheán Fómhair 2024, 50 cinneadh a bhain le hÉirinn faoi Lúnasa 2025, go príomha maidir le fionraí nó srianadh cuntas, bulaíocht agus ciapadh, agus caint agus iompar fuatha.⁷²

IX. MAOINIÚ FEACHTAIS

Rialaíonn Acht Toghcháin, 1997 maoiniú feachtais agus polaitiúil araon. Thug leasuithe a glacadh in 2022 nuashonrú ar rialacha maidir le síntiúis pholaitiúla agus feabhsaíodh na cumhachtaí imscrúdaithe agus forfheidhmithe a bhaineann le cuntasacht airgeadais.⁷³ Tríd is tríd, soláthraíonn an reachtaíocht creat leordhóthanach chun maoiniú feachtais a rialáil agus a mhaoirsiú. Mheas idirghabhálaithe OIDCD MMT go soláthraíonn an rialachán um maoiniú feachtais leibhéal leordhóthanach trédhearcachta agus cuntasachta. Mar sin féin, leasaíodh Acht Toghcháin, 1997 go minic agus níl sé ar fáil i bhfoirm chomhdhlúite, a chuireann isteach ar shoiléireacht agus inrochtaineacht dhlíthiúil.

A. IONCAM AGUS CAITEACHAS

Is féidir feachtais a mhaoiniú ó fhoinsí poiblí agus príobháideacha. Tá iarrthóirí a thoghtar nó a fhaigheann níos mó ná an ceathrú cuid den chuóta (12.5 faoin gcéad) den vóta incháilithe chun speansais feachtais a aisíoc, suas go dtí 250,000 EUR ar a mhéad.⁷⁴ Féadfaidh iarrthóirí cumarsáid feachtais amháin a sheoladh

⁷⁰ Faoi láthair níl aon Phríomh-Oifig Staidrimh údaraithe mar ‘chomharthóir iontaofa’ ag an CnaM mar an DSC.

⁷¹ Ina réamhthorthaí ar an 25 Deireadh Fómhair 2025 maidir le comhlíonadh ardán leis an DSA le linn an toghcháin seo, thuairiscigh EDMO na hÉireann forfheidhmiú lag, le freagairtí neamhréireacha frithghníomhacha den chuid is mó ar ábhar a bhfuil bratach curtha leis, go minic gan aon ghníomh infheicthe. Ina aighneacht i mí na Bealtaine 2025 chuig an gCoimisiún Eorpach, léirigh INAR inni gur aistríodh an t-ualach modhnóireachta i dtreo POSanna agus d'iarr sé ar POSanna eile tarraingt siar ó shásraí comhoibrithe deonacha ‘comharthóir iontaofa’ le hardáin ar líne, ag lua a neamhéifeachtacht maidir le dul i ngleic le halgartaim ‘molta’ mar éascaitheoir struchtúrach na tocsaineachta atá bunaithe ar rannpháirtíocht.

⁷² De réir a [Thuarascáil Trédhearcachta](#), d'eisigh IAE cinntí réamhshocraithe i bhfabhar gearáin i bhformhór na gcásanna mar gheall ar easpa freagraí ó na hardáin. I gcás inar chuir na hardáin ábhar ar fáil agus ina ndearnadh athbhreithniú air, sheas IAE le cinntí na n-ardán i níos mó ná 6 as 10 ndíospóid. Níl cinntí comhlachtaí ODS ceangailteach. Bhí Éire sa cheathrú háit ar fud an AE bunaithe ar líon na ndíospóidí incháilithe in aghaidh an duine.

⁷³ Chuir an tAcht um Athchóiriú Toghcháin, 2022 sainmhíniú nua ar criptea-airgeadra chomh maith le toirmeasc ginearálta ar ghlacadh le síntiúis i bhfoirm criptea-airgeadra. Thug sé isteach freisin oibleagáidí cuntasáíochta agus tuairiscithe nua do ghníomhaíochtaí rialta páirtithe polaitíochta, lena n-áirítear ráitis bhliantúla chomhdhlúite cuntas a ullmhú.

⁷⁴ Méadaíodh an uasteorainn aisíocaíochta ó 200,000 EUR go dtí 250,000 EUR roimh an toghchán seo mar gheall ar an ardú ar an Innéacs Praghsanna do Thomhaltóirí [hordú](#) ón Aire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht. Ní cheanglaítear ar iarrthóir a cháilíonn le haghaidh aisíocaíochta aon chuid den aisíocaíocht a chur ar aghaidh chuig aon pháirtí polaitíochta.

chuig gach teaghlach tríd an bpost saor in aisce freisin.⁷⁵ Féadfaidh páirtithe polaitíochta iarrthóirí a fhormhuiniú trína bhfeachtais a mhaoiniú, ach le cistí príobháideacha amháin.⁷⁶

Rialaítear ranníocaíochtaí feachtais phríobháidigh go maith. Tá síntiúis faoi réir teorainneacha reachtúla suntasacha bunaithe ar thionscnamh, cineál, agus méid na gcistí a nglactar leo, agus féadfaidh ranníocaíochtaí airgeadaíochta agus comhchineáil, fáltais tiomsaithe airgid agus iasachtaí a bheith san áireamh.⁷⁷ Féadfaidh iarrthóirí glacadh le síntiúis ó shaoránaigh agus ó eintitis dhlíthiúla; tá cosc ar shíntiúis choigríche mura saoránach Éireannach é an deontóir aonair nó mura gcoimeádann an t-eintiteas dlíthiúil oifig fheidhmeach ar oileán na hÉireann.⁷⁸ Ceadaítear síntiúis gan ainm suas go dtí 100 EUR, ach cuirtear teorainn 200 EUR in aghaidh na bliana féilire ar shíntiúis airgid thirim agus ar shíntiúis ó dheontóirí corparáideacha neamhchláraithe.⁷⁹ Tá cosc ar shíntiúis criptea-airgeadra.

Féadfaidh iarrthóirí iasachtaí a fháil ó institiúidí airgeadais, ó eintitis eile, nó ó dhaoine aonair faoi choinníollacha caighdeánacha an mhargaidh.⁸⁰ Is é 1,000 EUR in aghaidh na bliana féilire an síntiús uasta ó dheontóir aonair.⁸¹ Níl aon uasteorainn chomhiomlán ar ranníocaíochtaí iomlána an fheachtais, ná aon teorainn ar ranníocaíochtaí pearsanta na n-iarrthóirí dá bhfeachtas féin. Chuir roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT síos ar na huasteorainneacha mar uasteorainneacha íseal ach réasúnta agus thug siad faoi deara go bhfuil líon suntasach síntiús gan ainm fós gan chuntas.⁸²

Féadfaidh tríú páirtithe dul i mbun gníomhaíochtaí feachtais trí iarrthóirí a chur chun cinn nó cur ina gcoinne i dtoghchán na huachtaránachta agus féadfaidh siad glacadh le síntiúis faoin gcreat rialála céanna a bhaineann le hiarrthóirí uachtaránachta, ach amháin go bhfuil teorainn na síntiús socraithe ag

⁷⁵ Clúdaítear costais postais ón maoiniú stáit; meastar, áfach, gur costas toghcháin é an costas a bhaineann le hábhair feachtais a tháirgeadh – bileoga mar shampla - agus ní mór don iarrthóir é a íoc.

⁷⁶ Tá maoiniú stáit páirtithe polaitíochta beartaithe do ghníomhaíochtaí sonraha neamhthoghcháin amháin, amhail stiúradh agus bainistiú ginearálta gnóthaí an pháirtí agus saothrú dleathach cuspóirí an pháirtí. De réir [thuarascáil an SIPO um Mhaoiniú Stáichiste na bPáirtithe Polaitíochta in 2023 & 2024](#), fuair gach páirtí polaitíochta cáilithe tuairim is 6.5 milliún EUR in 2024, agus ba iad *Fianna Fáil* (1.6 milliún EUR) agus *Fine Gael* (1.5 milliún EUR) na tairbhíthe is mó. Chun a mheas mar “pháirtí polaitíochta cáilithe”, ní mór páirtí a bheith cláraithe agus ní mór go bhfuair a iarrthóirí 2 faoin gcéad ar a laghad de na vótaí céadrogha iomlána a caitheadh ar gach iarrthóir sa toghchán *Dála* is deanaí. Cuirtear maoiniú poiblí ar fáil freisin tríd an Liúntas Gníomhaíochtaí Parlaiminte (LGP) do cheannairí parlaiminte páirtithe polaitíochta agus, ar leithligh, do chomhaltaí neamhspleácha na parlaiminte, mar atá leagtha amach in [Acht an Oireachtas 2014](#).

⁷⁷ Sainmhínítear síntiús comhchineáil mar aon síntiús maoine nó earraí a bhfuil sé de cheart acu iad a úsáid saor in aisce, nó an difríocht idir an gnáthphraghas tráchtála agus an praghas iarbhir a íoctar. Breathnaítear ar mhaoín, earraí nó seirbhísí a chuirtear ar fáil saor in aisce nó faoi bhunphraghas an chostais le linn na tréimhse toghcháin mar shíntiúis chomhchineáil. Ní mór síntiúis den sórt sin a dhearbhu agus a luacháil ar an ngnáthphraghas tráchtála chun an mhaoín nó na hearraí a cheannach, a úsáid nó a fháil, nó chun an tseirbhís a dheonaítear a sholáthar. Féadfaidh iasacht a sholáthraíonn tríú páirtí nó institiúid airgeadais a bheith san áireamh leis seo freisin ar théarmaí atá níos fabhraí ná iad siúd atá ar fáil i ngnáthchúrsa gnó.

⁷⁸ Baineann na rialacha céanna le páirtithe polaitíochta, comhpháirtíochtaí, nó grúpaí brústocaireachta.

⁷⁹ Meastar síntiús a bheith gan ainm mura bhfuil ainm agus seoladh deontóra ar eolas. Má fhaightear síntiús toirmisce, ní mór d'iarrthóir fógra a thabhairt do SIPO laistigh de 14 lá agus an síntiús a sheoladh chuige. Féadfaidh deontóirí corparáideacha, lena n-áirítear páirtithe polaitíochta seachas páirtithe an iarrthóra féin, ranníocaíocht níos mó ná 200 EUR a dhéanamh má tá siad cláraithe i gClárlann na nDeontóirí Corparáideacha agus má tá formheas foirmiúil faighte acu. Ní mór aon síntiús airgid nó síntiús ó dheontóir corparáideach neamhchláraithe a sháraíonn 200 EUR, a thabhairt ar ais don deontóir nó an síntiús nó an chuid a sháraíonn an teorainn leis an SIPO a tharchur.

⁸⁰ Má tá na coinníollacha maoinithe le haghaidh iasachtaí níos tairbhí ná coinníollacha caighdeánacha an mhargaidh, féadfar an sochar don iarrthóir a mheas mar shíntiús faoi réir teorainneacha i dtéarmaí nochta agus uasteorainneacha.

⁸¹ Ní mór síntiúis iolracha a thugann an deontóir céanna d'iarrthóir i mbliain ar leith a chomhiomlánú chun a chinntiú go gcomhlíontar an teorainn. Baineann an teorainn freisin le síntiús airgeadaíochta ó pháirtí polaitiúil an iarrthóra féin.

⁸² Chuir gníomhaire Connolly Uas in iúl don OIADC MMT go ndéantar gach síntiús, lena n-áirítear síntiús gan ainm faoi 100 EUR dá feachtas, a thaifeadh cé nach oibleagáid é de réir na rialachán.

2,500 EUR in aghaidh an deontóra in aghaidh na bliana féilire.⁸³ Níl aon uasteorainn chomhiomlán ar ioncam feachtais do thríú páirtithe.

Tríd is tríd, soláthraíonn na srianta ar ranníocaíochtaí feachtais, lena n-áirítear na teorainneacha síntiús ísle in aghaidh an deontóra, cosaintí leordhóthanacha. Cé go bhfuil easpa uasteorainneacha comhiomlána ar shíntiús gan ainm contrártha ag teacht salach ar dhea-chleachtas idirnáisiúnta, tá sé seo frithchothromaithe beagán leis an gceanglas nach mór síntiús os cionn 100 EUR a thabhairt trí aistriú bainc agus faoi theorainn 200 EUR ar shíntiús airgid thirim.⁸⁴

Socraítear an teorainn chaiteachais d'iarrthóirí ag 750,000 EUR.⁸⁵ Cé nach bhfuil cosc ar úsáid maoin, seirbhísí, nó áiseanna a mhaoinítear go poiblí chun críocha toghcháin, ní mór cuntas a thabhairt ar aon chostais ghaolmhara mar chostas toghcháin agus ní mór iad a aisíoc leis an soláthraí cuí.⁸⁶ Déantar costais toghcháin arna dtabhú ag páirtithe polaitíochta agus tríú páirtithe atá i mbun feachtais thar ceann iarrthóra a chomhaireamh i dtreo theorainn caiteachais an iarrthóra.⁸⁷ Mar sin féin, níl aon teorainn caiteachais ann do thríú páirtithe a théann i mbun feachtais go neamhspleách. Luaigh roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT éagsúla tríú páirtithe a bhféadfadh a ngníomhaíochtaí a bheith bainteach le feachtas.⁸⁸

Ní mór do gach iarrthóir gníomhaire toghcháin a cheapadh chun caiteachas feachtais a bhainistiú agus cuntas a thabhairt ina leith.⁸⁹ Soláthraíonn an dlí liosta mionsonraithe de cad is speansais toghcháin ann a tabhaíodh le linn na tréimhse toghcháin sonraithe.⁹⁰ Cé go sainmhínítear speansais toghcháin go ginearálta trí thagairt a dhéanamh don “tréimhse toghcháin” fhoirmiúil, déantar caiteachais áirithe a thabhaítear nó a bheartaítear lasmuigh den fhuinneog seo a eisiamh d'aon ghnó ó theorainneacha

⁸³ Sainmhínítear tríú páirtí mar aon duine aonair nó grúpa seachas páirtí polaitíochta cláraithe nó iarrthóir a ghlacann, i mbliain féilire ar leith, le síntiús chun críocha polaitíochta os cionn 100 EUR. I gcás ina bhfaigheann tríú páirtí síntiús den sórt sin agus sula dtabhóidh sé aon chaiteachais chun críocha polaitíochta, ní mór dó fógra a thabhairt do SIPO faoina dhintúir, ainm an duine atá freagrach, méid measta na síntiús agus an caiteachas beartaithe don bhliain, agus aon bhaint le hiarrthóir i dtoghchán a chur in iúl. Ní mór do thríú páirtithe nach bhfuil baint acu le hiarrthóir fógra a thabhairt do SIPO fós go bhfuil sé ar intinn acu caiteachais toghcháin a thabhú.

⁸⁴ Foráiltear le halt 212 [Threoirlínte Comhpháirteacha OIADC 2020](#) agus [Choimisiún na Veinése maidir le Rialachán Páirtí Polaitiúil](#) (treoirlínte Comhpháirteacha i ndail le Rialachán Páirtí Polaitiúil) gur cheart “síntiús gan ainm a rialáil go docht, lena n-áirítear trí theorainn a chur le méid comhiomlán incheadaithe na síntiús gan ainm go léir. (...) Bealach eile chun tionchar míchuí ó fhoinsí anaithnide a sheachaint is ea a rá sa reachtaíocht ábhartha go dtabharfar síntiús os cionn méid áirithe (íseal) trí aistriú bainc, seic bainc nó cárta creidmheasa bainc, chun a n-inrianaitheacht a áirithiú i dtéarmaí méid agus foinsí.”

⁸⁵ Fanann an teorainn caiteachais mar a bhí i dtoghchán uachtaránachta 2018. Thug idirghabhálaithe OIADC MMT le fios nach raibh gá le hathrú, toisc nár sháraigh na speansais toghcháin is airde a taifeadadh i dtoghchán 2018 an tsuim 400,000 EUR.

⁸⁶ D'fhoghlaim an OIADC MMT go gcoimeádann institiúidí áirithe, amhail an pharlaimint, liosta praghsanna chun na críche sin.

⁸⁷ Teastaíonn réamhfhógra chuig SIPO sula dtabhaíonn tríú páirtí aon chaiteachais toghcháin, má tá sé i gceist aige dul i mbun feachtais.

⁸⁸ I measc na gcinn a tugadh le fios bhí an feachtas [Mill an Vóta](#) a d'iarr ar vótálaithe a vótaí a mhilleadh ar lá an toghcháin agus ar an [Institiúid na Beatha](#) a liomhnaítear a bhí nasctha leis an gcéad cheann acu. Chuir an t-údarás maoirseachta in iúl don OIADC MMT go raibh iarratas críochnaithe ag [Mill an Vóta](#) leis an SIPO mar “Dhuine Eile” don toghchán uachtaránachta, agus go ndearna SIPO teagmháil le [hInstitiúid na Beatha](#) ina leith seo. Tá sainmhínte ar “tríú páirtí” agus “duine eile” ag forluí, áfach, úsáidtear an sainmhíniú deireanach sin sa chomhthéacs nuair nach bhfuil baint ag daoine den sórt sin le hiarrthóir nó le páirtí polaitíochta.

⁸⁹ Féadfaidh iarrthóirí gníomhú mar ghníomhairí dá gcuid féin. Ba cheart an gníomhaire a cheapadh sula dtabhaítear aon speansais toghcháin.

⁹⁰ Áirítear ar mhíreanna atá eisiata ón sainmhíniú ar speansais toghcháin tá mionchostais arna dtabhú ag oibrithe feachtais íochta, nach mó ná 126.97 EUR, ar choinníoll go gcumhdaítear iad sin óna n-acmhainní agus nach n-aisíocann an gníomhaire toghcháin iad; úsáid oifige atá faoi úinéireacht páirtí polaitíochta agus a chuirtear ar fáil d'iarrthóir le linn an toghcháin, etc.

cuntasaíochta agus caiteachais, contrártha le dea-chleachtas idirnáisiúnta.⁹¹ Thug roinnt idirghabhálaithe ODIHR EAM le fios go dtabhaíonn páirtithe polaitíochta speansais shuntasacha, a bhfuil sé ar intinn acu iarrthóir a ainmniú, roimh thús oifigiúil thréimhse oifigiúil an toghcháin agus go dtugtar cuntas ar speansais den sórt sin i dtuaisceáin bhliantúla an pháirtí pholaitiúil de ghnáth. D'fhéadfadh rialáil agus léirmhíniú scaoilte ar chaiteachas réamhthoghcháin an cuntasacht a lagú agus an bonn a bhaint d'fhorfheidhmiú éifeachtach teorainneacha caiteachais agus trédhearcacht fhoriomlán.⁹²

D'fhoill cuntasacht chuí, soiléireacht agus forfheidhmiú cuí teorainneacha caiteachais a chinntiú, ba cheart rialacháin lena rialaítear caiteachas feachtais réamhthoghcháin a athbhreithniú agus a shoiléiriú chun gach costas a bhaineann le toghcháin a chumhdach.

B. NOCHTADH AGUS MAOIRSEACHT

Ceanglaítear ar iarrthóirí a fhaigheann síntiús airgeadaíochta os cionn 100 EUR i mbliain féilire cuntas tiomnaithe um shíntiús pholaitiúla a oscailt agus a chothabháil.⁹³ Níl an cuntas seo poiblí agus féadfar é a nochthead le hordú cúirte nó le linn imscrúdaithe ag SIPO. Ceanglaítear ar iarrthóirí aon síntiús aonair is mó ná 600 EUR nó na síntiús chomhiomlánaithe ón deontóir céanna a sháraíonn an méid sin a nochthead. Cé go bhfuil sasraí iar-toghcháin um nochthead airgeadais i bhfeidhm, níl aon cheanglas ann maidir le tuairiscíú airgeadais feachtais eatramhach roimh lá an toghcháin. Cuireann easpa tuairiscithe eatramhach teorainn le rochtain vótálaithe ar fhaisnéis oifigiúil maidir le hioncam agus caiteachas feachtais, rud atá ag teacht salach ar an dea-chleachtas idirnáisiúnta.⁹⁴

D'fhoill trédhearcacht a fheabhsú, ba cheart féachaint ar cheanglais eatramhacha maidir le tuairiscíú airgeadais feachtais a thabhairt isteach chun a áirithiú go mbeidh rochtain ag vótálaithe ar fhaisnéis thráthúil chuimsitheach roimh lá an toghcháin.

Ní mór do gach iarrthóir tuarascáil airgeadais feachtais a chur faoi bhráid SIPO laistigh de 56 lá tar éis an toghcháin, lena n-áirítear ráitis maidir le síntiús agus costais.⁹⁵ Faomhann an t-údarás maoirseachta na foirmeacha tuairiscithe páipéarbhunaithe agus seoltar chuig iarrthóirí iad; comhlánaítear go leor acu

⁹¹ Bhí an tréimhse toghcháin ar siúl ón 3 Meán Fómhair go dtí an 24 Deireadh Fómhair, agus an tréimhse sin san áireamh. I measc na gcostas lasmuigh den tréimhse toghcháin nach gá cuntas a thabhairt orthu tá: ábhar bolscaireachta arna scaipeadh ag iarrthóirí nó ag páirtithe polaitiúla roimh an 3 Meán Fómhair; costais chiosa d'áitribh feachtais a tabhaíodh roimh an 3 Meán Fómhair; fógraí 'buiochais' a scaipeadh tar éis an toghcháin; póstaí a bhaint. Sonraítear in alt 262 de na [Treoirínte Comhpháirteacha maidir le Rialachán Páirtí Polaitiúil](#) go bhféadfaidh "(a) páirtí iarracht a dhéanamh rialacháin maidir le maoiniú feachtais a sheachaint trí ghníomhaíochtaí a sheoladh le linn tréimhse "réamhthoghcháin" nó trí úsáid a bhaint as eintitis nó daoine eile mar bhealaí le haghaidh cistí nó seirbhísí. Chun an mhí-úsáid seo a theorannú, ní mór córais láidre tuairiscithe airgeadais ag páirtithe polaitíochta lasmuigh de thoghcháin a achtú. Ba cheart rialacha agus treoirínte soiléire a chur ar fáil sa reachtaíocht maidir leis na gníomhaíochtaí nach gceadaítear le linn an fheachtais réamhthoghcháin, agus cad é an t-ioncam agus an caiteachas le haghaidh gníomhaíochtaí den sórt sin le linn na tréimhse seo ar cheart breathnú orthu mar acmhainní feachtais faoi réir athbhreithniú agus smachtbhanna cuí."

⁹² In Airteagal 10 de [Mholadh ó Choiste \(2003\) 4Airi Chomhairle na hEorpa maidir le comhrialachai gcoinne an éillithe i maoiniú páirtithe polaitíochta agus feachtais toghcháin](#) "Ba cheart go n-éileodh Stáit taifid ar leith a choinneáil ar gach caiteachas, díreach agus indíreach, ar fheachtais toghcháin i leith gach páirtí polaitíochta, gach liosta iarrthóirí agus gach iarrthóra."

⁹³ Ní mór an cuntas a oscailt in institiúid airgeadais sa Stát. Ceanglaítear ar an iarrthóir aon síntiús airgeadaíochta ina dhiaidh sin, beag beann ar a luach, a thaisceadh sa chuntas sin. Ní mór ráiteas bainc ina sonraítear gach idirbheart cuntais a rinneadh ón dáta oscailte go dtí an lá vótaíochta a chur faoi bhráid tuarascáil airgeadais iar-toghcháin SIPO.

⁹⁴ Foráiltear le hAirteagal 7.3 den [UNCAC](#) go nglacfaidh stáit bearta "chun trédhearcacht a fheabhsú maidir le hiarrthóirí a mhaoiniú d'oifig phoiblí thofa". Cuid I. Molann 2.3d de [Chód Dea-Chleachtais i gCúrsaí Toghcháin](#) (Cód Dea-Chleachtais) Choimisiún na Veinise de chuid Chomhairle na hEorpa (2002): "Ní mór do mhaoiniú páirtithe polaitíochta, iarrthóirí agus feachtais toghcháin a bheith trédhearcach." Sonraítear in alt 261 de na [Treoirínte Comhpháirteacha maidir le Rialáil Páirtí Polaitiúil](#) "gur dea-chleachtas é na tuarascálacha seo a leanas a éileamh: [...]Tuarascálacha a sholáthraíonn réamhfaisnéis do chomhlachtaí maoirseachta agus don phobal maidir le hioncam agus costais feachtais na bpáirtithe agus na n-iarrthóirí roinnt laethanta roimh lá an toghcháin". Féach ar alt 247 freisin.

⁹⁵ Ní mór dearbhú reachtúil ón ngníomhaire toghcháin a bheith ag gabháil leis na ráitis seo, ag dearbhú a gcuinneas agus a gceart. Ní mór an ráiteas ar speansais toghcháin a chur isteach mar aon le sonraise, admhálacha agus dearbháin le haghaidh gach íocaíochta is mó ná 126.97 EUR. Tá sé de cheart ag SIPO freisin doiciméid tacaíochta a iarraidh le haghaidh aon mhír chaiteachais faoi 126.97 EUR, dá ngairtear 'mionchostais'.

de láimh agus cuirtear isteach iad sa phost.⁹⁶ Foilsítear gach tuarascáil, beag beann ar cháilíocht an chríochnaithe, mar dhoiciméid scanta i bhformáidí meaisín-neamh-inléite, rud a chuireann srian le hinchomparáideacht sonraí agus nach dtagann faoi dhea-chleachtas idirnáisiúnta.⁹⁷ Thacaigh go leor idirghabhálaithe OIADC MMT go láidir leis an ngá atá le tuairisciú airgeadais a dhigitiú.

D'fhonn cuimsitheacht, inchomparáideacht agus trédhearcacht na tuairiscithe ar mhaoiniú feachtas a fheabhsú, d'fhéadfaí breithniú a dhéanamh ar thuairisciú ar líne a thabhairt isteach.

De réir an dlí, tá tríú páirtithe neamhspleácha a thabhaíonn speansais toghcháin faoi réir cloí leis an spriocdháta tuairiscithe iartoghcháin céanna agus ní mór dóibh ráiteas a chur isteach ina sonraítear na speansais sin go léir. Ceanglaítear ar gach tríú páirtí ráiteas bainc a chur isteach maidir lena gcuntas síntiúis ina sonraítear gach idirbheart faoin 31 Márta gach bliain.⁹⁸ Níl aon cheanglas ann na tuarascálacha sin a phoiblí, rud a bhaineann an bonn den trédhearcacht iomlán.⁹⁹

D'fhonn trédhearcacht agus cuntasacht a neartú, ba cheart go gceanglófaí leis an reachtaíocht go gcuirfí nochtadh maoinithe tríú páirtí ar fáil go poiblí ar líne ar bhealach tráthúil agus inrochtana.

Déanann SIPO maoirseacht ar airgeadas feachtais agus tá cumhachtaí imscrúdaithe agus comhairliúcháin fairsinge aige, lena n-áirítear an t-údarás chun treoirilinte atá ceangailteach ó thaobh dlí a eisiúint d'iarrthóirí, do thríú páirtithe agus do pháirtithe leasmhara eile.¹⁰⁰ Déanann sé athbhreithniú ar thuarascálacha airgeadais an fheachtais agus scrúdaíonn sé ráitis maidir le síntiús agus caiteachais toghcháin agus doiciméid tacaíochta, agus ceadáíonn sé ceartúcháin i gcásanna mionearráidí nó easnaimh.¹⁰¹ Ní shonraítear sa dlí aon spriocdhátaí maidir le na tuarascálacha seo a athbhreithniú nó a fhoilsiú, ná ní theastaíonn iniúchadh neamhspleách orthu.¹⁰² Thug roinnt idirghabhálaithe ODIHR EAM faoi deara go ndíríonn an mhaoirseacht go príomha ar mhionsháruithe, rud a fhágann go raibh iarratais ó SIPO chun na tuarascálacha a leasú seachas imscrúduithe ar neamhrialtachtaí tromchúiseacha, rud a chuir siad i leith easpa acmhainní.

Beag beann ar na socruithe institiúideacha maidir le maoirseacht ar mhaoiniú feachtais, ba cheart acmhainní leordhóthanacha airgeadais, teicniúla agus daonna a sholáthar don údarás inniúil chun maoirseacht éifeachtach, chuimsitheach agus thráthúil ar gach gné de mhaoiniú feachtais a áirithiú.

Forálann an dlí do raon smachtbhannaí de réir a chéile i gcás cionta airgeadais, lena n-áirítear fineálacha airgeadaíochta agus príosúnacht ar feadh suas le trí bliana. Féadfaidh SIPO fógra íocaíochta seasta 200 EUR agus fineálacha suas le 2,500 EUR a chur i bhfeidhm go díreach ar iarrthóirí, gníomhairí toghcháin agus tríú páirtithe, go hiondúil mar gheall ar mhainneachtain tuarascálacha airgeadais a chur isteach faoin

⁹⁶ Thuairisceigh idirghabhálaithe OIADC MMT go gcailltear na tuarascálacha seo, in amanna, nuair a sheoltar iad mar chruachóipeanna sa phost.

⁹⁷ Sonraítear in alt 258 de na [Treoirilinte Comhpháirteacha maidir le Rialachán Páirtí Polaitiúil](#) gur féidir le “Faisnéis a dhigitiú agus a chur faoi bhráid an chomhlachta rialála ina fhoirm dhigiteach, inchuadaithe agus in-athúsáidte maoirseacht a éascú, agus dá bhrí sin, an gá atá le nósanna imeachta páipéarbhunaithe a íoslaghú.” Féach ar Alt 259 freisin.

⁹⁸ Tá tríú páirtí díolmhaithe ón gceanglas seo mura bhfuil síntiús faighte aige chun críocha polaitíochta an bhliain roimhe sin agus/nó mura bhfuil aon airgead tarraingthe aige óna chuntas síntiús polaitiúil i rith na bliana sin.

⁹⁹ Foráiltear le hAirteagal 6 de [Mholadh ó Choiste \(2003\)4Aíre Chomhairle na hEorpa maidir le comhrialtachtaí i gcoinne an éillithe i maoiniú páirtithe polaitíochta agus feachtais toghcháin](#), “gur cheart go mbeadh feidhm ag na rialacha a bhaineann le síntiús do pháirtithe polaitíochta [...] freisin, de réir mar is cuí, maidir le gach eintiteas a bhfuil baint dhíreach nó indíreach aige le páirtí polaitíochta nó atá faoi rialú páirtí polaitíochta ar bhealach eile.” Sonraítear in alt 256 de na [Treoirilinte Comhpháirteacha maidir le Rialachán Páirtí Polaitiúil](#) “[...] gur cheart oibleagáidí agus srianta atá inchomparáide leo siúd a bhaineann le páirtithe agus le hiarthóirí páirtí a leathnú chuig tríú páirtithe a bhfuil baint acu leis an bhfeachtas, chun trédhearcacht agus cuntasacht a chinntiú.”

¹⁰⁰ Tá an SIPO comhdhéanta de sé chomhalt: cathaoirleach (nach mór a bheith ina bhreitheamh nó ina iar-bhreitheamh den Chúirt Uachtarach nó den Ard-Chúirt), ceathrar comhaltai de bhrí oifige (an tOmbudsman, Cléireach Theach na nIonadaithe, Cléireach an tSeanaid agus an tArd-Reachtair Cuntas agus Ciste), agus gnáthchomhalta amháin arna cheapadh ag an Rialtas. Ní cheaptar ach an Cathaoirleach agus an gnáthchomhalta ar feadh téarma sé bliana agus féadfar iad a athcheapadh.

¹⁰¹ Má shainaithníonn SIPO mionearráid nó easnamh i ráiteas, tabharfaidh sé fógra don duine a chuir isteach é agus ceadóidh sé 14 lá ó dháta an fhógra chun an ceartúchán a dhéanamh.

¹⁰² De réir SIPO, d'fhéadfadh go dtógfadh sé suas le sé mhí athbhreithniú a dhéanamh ar na tuarascálacha; mar sin féin, tá sé mar aidhm acu na tuarascálacha a uaslódáil chuig a suíomh gréasáin a luaithe a fhaightear iad. Ní mór na tuarascálacha a chur faoi bhráid na parlaiminte i gcomhthráth.

spriocdháta.¹⁰³ Tarchuirtear cionta níos tromchúisí, amhail tuairisciú atá bréagach nó míthreorach a chur isteach go feasach, go háirithe cionta a bhféadfaí pionós príosúnachta a ghearradh ina leith, chuig an Stiúrthóir Ionchúiseamh Poiblí. Trí fhíneálacha riaracháin de réir a chéile agus smachtbhannaí coiriúla a chomhcheangal, cuirtear bac leordhóthanach ar sháruithe airgeadais. Mar sin féin, níor bhreathnaigh OIADC MMT ar aon chásanna dá n-iaratas, toisc nár comhdaíodh aon ghearáin agus níor tionscnaíodh aon imscrúduithe maidir le maoiniú feachtais le linn an toghcháin uachtaránachta.¹⁰⁴

X. NA MEÁIN

A. TIMPEALLAUGHT NA MEÁN

Tá tírdhreach meán na hÉireann éagsúil, ach tá dúshlán mhéadaitheacha le sárú ag a iolrachas mar gheall ar an méadú atá ag teacht ar úinéireacht na meán, rud a théann i bhfeidhm go háirithe ar earnálacha raidió agus meán réigiúnach.¹⁰⁵ Leis an reachtaíocht reatha, ní leagtar síos aon uasteorainn chainníochtúil ar an sciar foriomlán den mhargadh a fhéadfaidh úinéir aonair a rialú, agus ní áirítear léi cosaintí chun neamhspleáchas eagarthóireachta a chosaint.¹⁰⁶ Tá eolas faoi úinéireacht na meán ar fáil saor in aisce i mbunachair shonraí a fhaigheann tacaíocht ó rialtóir na meán, *Coimisiún na Meán* (CnaM).

D'fhoillíodh iolrachas na meán a chosaint, d'fhéadfaidh reachtóirí smaoineamh ar uasteorainneacha a thabhairt isteach d'úinéireacht na meán nó ar chosaintí malartacha in aghaidh comhchruinnithe úinéireachta.

Go dearfach, tá muinín i nuacht in Éirinn níos airde ná an meán don Aontas Eorpach (51 faoin gcéad seachas 39 faoin gcéad).¹⁰⁷ Tá an ráta úsáide idirlín ard, ag 97 faoin gcéad. Is iad na meáin ar líne, lena n-áirítear ardáin líonraithe sóisialta, an phríomhfhoinsé faisnéise polaitiúla, agus an teilifís ina dhiaidh sin. Tá ról suntasach fós ag nuachtáin raidió agus áitiúla, go háirithe lasmuigh den phríomhchathair. Leanann mórbhileoga na hÉireann ag feidhmiú go réasúnta maith, lena n-áirítear síntiúis dhigiteacha a mhealladh. Ag an am céanna, déantar nuachtáin áitiúla a chomhdhlúthú níos mó i ngrúpaí meán náisiúnta, agus feidhmíonn a láithreáin ghréasáin mar bhealaí tánaisteacha le haghaidh nuacht náisiúnta an asraon céanna.

Mar fhreagra ar ioncam fógraíochta atá ag laghdú a théann i bhfeidhm ar inbhuanaitheacht na meán, sheol an stát maoiniú spriocdhírthe chun iriseoireacht leas an phobail a neartú.¹⁰⁸ Tá na tionscnaimh sin le comhdhlúthú i gceiste tacaíochta meán níos leithne, atá neodrach ó thaobh ardáin de amach anseo.

Trí eagraíocht atá i gceannas ar chraoltóireacht teilifíse. Is iad *Raidió Teilifís Éireann (RTÉ)* agus *Teilifís na Gaeilge (TG4)* na craoltóirí seirbhíse poiblí (CSP), a chuireann clár Ghaeilge ar fáil. Braithfeann TG4 ar RTÉ dá sheirbhís nuachta agus ní rialaíonn sé a aschur eagarthóireachta féin.¹⁰⁹ Chomh maith leis an gcraoltóir tráchtála náisiúnta *Virgin Media Television*, tá rochtain ag lucht féachana ar raon leathan cainéal teilifíse atá bunaithe sa RA freisin.

¹⁰³ Mhínigh SIPO don OIADC MMT, mura n-íoctar fógra íocaíochta seasta, go bhféadfaidh sé imeachtaí a choimre a thionscnamh i gcoinne an chiontóra a mbeidh smachtbhannaí níos airde mar thoradh air.

¹⁰⁴ Chuir SIPO in iúl don ODIHR EAM gur bhain an t-aon chás amháin le fógra ó pháirtí polaitíochta maidir leis an bhfeachtas *Mill an Vóta*, agus go raibh na himeachtaí ar siúl.

¹⁰⁵ Deirtear in alt 3.4 [de Mholadh CM\(2018\)1](#) ó Choiste Airí Chomhairle na hEorpa chuig na Ballstáit maidir le hiolrachas na meán agus trédhearcacht úinéireachta sna meáin “gur féidir srianta ar úinéireacht chothrománach, ingearach agus trasnmeáin a áireamh i rialachán úinéireachta, lena n-áirítear trí thairseacha a chinneadh”.

¹⁰⁶ Is é an t-aon srian atá ann ná líon na gceadúnas is féidir le duine a bheith ina úinéir san earnáil raidió, atá socraithe ag 25 faoin gcéad de na teidil. Tá an teorainn seo bainte amach ag *Bauer Media Audio Ireland*. Seachas a stáisiún féin, soláthraíonn comhfhreagraí raidió “Newstalk” *Bauer* tuairisciú polaitiúil do 29 stáisiún raidió réigiúnacha ar fud na tíre.

¹⁰⁷ Faightear an fhaisnéis staitistiúil ó [“Tuairisc Nuachta Digiteacha na hÉireann, 2025”](#).

¹⁰⁸ In 2025, bhronn an Stát 5.7 EUR milliún in iomaíocht oscailte do scéimeanna tuairiscithe daonlathais agus cúirte áitiúla. Bhí na cistí ceaptha níos mó ná 100 ról iriseoireachta a chruthú nó a chothabháil. Tá scéimeanna maoinithe nua, a bhfuiltear ag súil leo in 2026, dírithe ar chlaonlú digiteach agus saincheisteanna eile.

¹⁰⁹ Tá dhá phríomhbhealach teilifíse ag RTÉ agus go leor cinn speisialaithe, *Radio 1*, *2FM*, stáisiún raidió Gaeilge *Raidió na Gaeltachta*, stáisiún ceoil clasaiceach *Lyric FM*, tairseach ar líne [www.rte.ie](#), agus roinnt aipeanna le haghaidh dáileadh ábhair.

Tá *RTÉ* maoinithe ag táille an cheadúnais teilifíse agus ag gníomhaíochtaí tráchtála. De bharr athruithe ar nósanna tomhaltais na meán agus conspóidí maidir le cuntasacht airgeadais *RTÉ* is minic a bhíonn ioncam an chraoltóra níos ísle ná an t-ioncam réamh-mheasta.¹¹⁰ Theip ar rialtais i ndiaidh a chéile meicníocht maoinithe inbhuanaithe a bhunú, rud a d'eascair géarchéimeanna maoinithe tréimhsiúla agus roinnt babhtáí iomarcaíochta. Le déanaí, chuir an rialtas maoiniú díreach trí bliana ar fáil don stát chun an bhearna a líonadh agus tá athchóiriú á ullmhú aige ar mhaoiniú craolacháin na seirbhíse poiblí, atá dírithe ar mhaoiniú ilbhliantúil a thabhairt isteach agus ról níos mó a thabhairt do rialtóir na meán maidir le buiséad an chraoltóra a mholadh. Mar sin féin, mura bhfuil an leibhéal maoinithe leasaithe ceangailte le critéir oibiachtúla (amhail fás OTI nó boillsciú) agus mura neartaítear na meicníochtaí bliantúla bailithe táillí ceadúnais, leanfaidh *RTÉ* ag brath ar chinntí polaitiúla.

Ba cheart do na húdaráis sásra maoinithe a bhunú do na meáin seirbhíse poiblí lena soláthraítear maoiniú ilbhliantúil leordhóthanach agus intuartha a bhaintear go leordhóthanach ón rialtas agus lena gcosnaítear neamhspleáchas eagarthóireachta na gcrailtóirí seirbhíse poiblí.

Glactar go dáiríre le bagairtí i gcoinne iriseoirí, ar líne agus as líne araon, agus déantar iad a ionchúiseamh. Thuairiscigh iriseoirí bagairtí méadaithe le linn léirsithe agus ar líne chomh maith. Tagann an *Grúpa Rannpháirtíochta Meán*, atá comhdhéanta d'ionadaithe ó thionscal na meán agus ó na póilíní, le chéile go rialta chun aghaidh a thabhairt ar ábhair imní sábháilteachta, agus soláthraíonn sé pointe fócasach chun bagairtí atá ag teacht chun cinn do ghairmithe na meán a threorú.

B. AN CREAT DLÍTHIÚIL

Éilíonn an Bunreacht ar an stát saoirse cainte agus an phreasa a ráthú. Rialaítear rochtain ar fhaisnéis faoin Acht um Shaoráil Faisnéise (FOIA), ach léirigh roinnt idirghabhálaithe OIADC MMT go raibh sé as dáta agus mí-oiriúnach do thimpeallacht na meán digiteach. Cuireadh in iúl go raibh díolúine an *Áras* (oifig an Uachtaráin) ón FOIA ina fhadhb agus nach raibh sé ag teacht le trédhearcacht agus cuntasacht.¹¹¹

D'fhonn cuntasacht a neartú, d'fhéadfadh na húdaráis breithniú a dhéanamh ar reachtaíocht um shaoráil faisnéise a leathnú chun gach comhlacht poiblí a chlúdach.

Tráth scríofa na tuarascála seo, bhí roinnt tograí reachtach a bhforbairt, lena n-áirítear maidir le comhchruinniú an mhargaidh, trédhearcacht na fógraíochta stáit, agus rialachas na meán seirbhíse poiblí. Tá athchóiriú an réimis chlúmhille fós á bhreithniú sa Seanad.

Aithnítear go forleathan go bhfuil fadhbanna ag baint leis an gcóras reatha toisc nach soláthraíonn sé aon chosaintí i gcoinne dlíthíochta maslach agus nach leagann sé síos aon teorainneacha nó critéir reachtúla maidir le damáistí a bhronntar ar ghiúiré. Coinníonn eagraíochtaí meán dlíodóirí go rialta chun cásanna clúmhille féideartha ina gcoinne a scrúdú agus na costais a mheas sula gcomhdaítear cásanna den sórt sin. Nuair a chuirtear le chéile iad, d'fhéadfadh na tosca sin a bheith ina mbagairt ar innharthanacht airgeadais, agus fiú ar innharthanacht, eagraíochtaí meán. Mar thoradh air sin, téann na meáin i muinín socraíochtaí réamhchúraim lasmuigh den chúirt agus uaireanta ní bhíonn siad in ann tuairisciú iomlán a dhéanamh ar ábhair áirithe, ar cuireadh sampla de sin faoi bhráid OIADC MMT le linn an fheachtais toghcháin seo.

Tugann an dréachtbhille um Chlúmhilleadh (Leasú) isteach roinnt cosaintí a chuireann in aghaidh cásanna dlí straitéiseacha i gcoinne rannpháirtíochta an phobail (SLAPPanna), agus foráiltear go gcuirfear deireadh le giúiréithe i gcásanna clúmhille na hArd-Chúirte. Mar sin féin, ní réiteodh sé go hiomlán ceist na gcostas díreireach dlí do chásanna dlí den sórt sin.

Ba cheart breithniú a dhéanamh ar theorainneacha comhréireacha a bhunú ar dhamáistí i gcásanna clúmhille agus meicníochtaí a thabhairt isteach chun costais dlíthíochta a theorannú, lena n-áiríthítear

¹¹⁰ Tá an táille ceadúnais bhliantúil iníoctha ag gach teaghlach a bhfuil gléas teilifíse ina sheilbh acu. D'fhan sé ag an ráta céanna 160 EUR le 17 mbliana anuas. In 2023, liostaíodh an ráta imghabhála mar 13 faoin gcéad.

¹¹¹ Soláthraíonn an tAcht um Shaoráil Faisnéise cosc iomlán ar "thaifead a bhaineann leis an Uachtarán". Is féidir le comhlachtaí ábhartha stáit faisnéis faoi chaiteachas oifig an uachtaráin a iniúchadh agus is féidir leis an gCoiste Parlaiminteach um Chuntais Phoiblí í a scrúdú, i.e. tá roinnt áirithe trédhearcachta ann.

go bhfanann cúiteamh i leith díobhála clú cothrom agus ag an am céanna cosc a chur ar ualach airgeadais imeachtaí clúmhille ó bheith ina bagairt ar inmharthanacht na meán.

Tá an earnáil craolacháin á rialú ag an Acht Craolacháin, 2009, a chinneann cothroime, oibiachtúlacht agus neamhchlaontacht mar threoirphrionsabail. Déantar na prionsabail sin a mhionléiriú i gcaighdeán atá leagtha amach i gcód a d'ullmhaigh rialtóir na meán.¹¹² Roimh gach toghchán, eisíonn an CnaM treoirlínte sonracha cumhdaigh a ndearna ionadaithe na meán cur síos orthu don OIADC MMT mar threoirlínte atá soiléir agus bunaithe ar aiseolas ó thionscal na meán agus ar thaithí roimhe seo. Don toghchán seo, chuir an CnaM tréimhse éigeantach de “chúram breise” in ionad an mhoratóir tuairiscithe 24 uair an chloig roimh thoghcháin, a éilíonn réamhchúraimí ardaithe chun faisnéis tobann nó neamhfhiaraithe a chosc ó thionchar míchuí a imirt ar vótálaithe.

Ceadaíonn treoirlínte CnaM discríd réasúnta maidir le cur i bhfeidhm. Tá cead ag craoltóirí, mar shampla, rogha a dhéanamh ar cheart am craolta a leithdháileadh ar bhonn fíor-chomhionann nó comhréireach. Déanann na stáisiúin monatóireacht ar an leithdháileadh ama craolta iad féin. Tá cosc ar fhógraíocht pholaitiúil sna meáin chraolta ach ceadaítear í sna meáin chlóite, ar líne agus lasmuigh (faoi réir lipéadú soiléir). Is féidir le páirtithe polaitíochta cláraithe am craolta saor in aisce a iarraidh le haghaidh craoltaí páirtí polaitíochta (PPBanna), ach ní dhearna aon duine amhlaidh toisc nár ainmnigh páirtí polaitíochta amháin aon iarrthóir uachtaránachta amháin. Dúirt craoltóirí leis an OIADC MMT gur fearr le páirtithe polaitíochta airgead a chaitheamh ar fhíseáin ar na meáin shóisialta, mar go mbreathnaítear orthu mar thoradh níos fearr ar a n-infheistíocht.

Chuir an CnaM in iúl don OIADC MMT go raibh 3 ghearán faighte aige faoi chlúdach an fheachtais uachtaránachta seo agus dúirt sé go dtógfadh an measúnú tosaigh ar cibé an bhfuil siad inghlactha dhá mhí ar a laghad. I gcás sárúithe leanúnacha agus tromchúiseacha, ní thugann amlíne den sórt sin sásamh tráthúil.

D'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar shásra sealadach mear le linn tréimhsí toghcháin a bhunú chun gearáin ó na meáin a láimhseáil go tapa agus chun leigheasanna tráthúla a áirithiú.

Déantar féinrialú ar na meáin ar líne agus ar na meáin chlóite, lena n-áirítear le linn feachtais.¹¹³ Dhéanfaidh Ombudsman an Phreasa gearáin faoina n-iompar a athbhreithniú, agus ar achomharc, dhéanfaidh Comhairle an Phreasa athbhreithniú orthu.

C. CLÚDACH NA MEÁN AR AN BHFEACHTAS

Bhí neart deiseanna ag iarrthóirí uachtaránachta a n-ardáin a chur i láthair i roinnt díospóireachtaí ina raibh iriseoirí á gceistiú go bríomhar. Mar sin féin, cuireadh in iúl go bhféadfadh an caidreamh cluthar idir tionscail nuachta agus caidrimh phoiblí, agus daoine gairmiúla ag aistriú go seasta eatarthu, mar shaincheist iontaobhais ionchasach i dtreo tuairiscithe polaitíochta, mar a léiríodh san fheachtas seo freisin.¹¹⁴

Dhírigh an chuid is mó d'aird na meán ar phríomhábhair inné beartais – amhail an ganntanas tithíochta nó neodracht agus beartas eachtrach na hÉireann – chomh maith le gníomhartha na n-iarrthóirí san am a chuaigh thart a labhair le carachtar agus le breithiúnas. Dúirt roinnt idirghabhálaithe go raibh fócas an-phearsanta agus go minic diúltach sa chlúdach dosheachanta, ag tabhairt faoi deara, ós rud é go bhfuil an t-uachtarán díolmhaithe ó iarratais FOIA, gurb ionann an feachtas agus an t-aon tréimhse inar féidir le tuairimí, iompar agus airgeadas iarrthóra a bheith faoi réir grinnscrúdú poiblí. D'fhoilsigh dhá asraon seiceála firicí – *Soiléire RTE* agus faoi úinéireacht phríobháideach *The Journal* – mínitheoirí ar na saincheisteanna is práinní den fheachtas nó rinne siad bréagaisnéis a bhain leis an bpróiseas toghcháin a bhréagnú.

¹¹² Ghlac CnaM leis an [gCód Cothroime, Oibiachtúlachta agus Neamhchlaontachta sa Nuacht agus i nGnóthaí Reatha](#) i mí na Nollag 2024. Lean [Treoirlínte maidir le Clúdach Imeachtaí Toghcháin](#) é i Meán Fómhair, 2025. Ní bhaineann siad le cló, na meáin shóisialta, seirbhísí meán closamhairc ar éileamh nó ábhar clóite/closamhairc ar líne.

¹¹³ Moltar sa dréacht-reachtaíocht na prionsabail chéanna a chur i bhfeidhm ar chraoltóirí agus a bhaineann le haschur ar líne na meán seirbhíse poiblí.

¹¹⁴ Go gairid i ndiaidh lá an toghcháin tugadh le fios go raibh Ivan Yates, iar-pholaiteoir a bhí ag obair mar thráchttaire polaitíochta le linn an fheachtais, oiliúint sna meáin ar fáil don Uasal Gavin agus nár nocht sé riamh é do bhainistíocht Newstalk, ná don lucht féachana.

Thionóil *RTE* grúpa oibre chun na prionsabail maidir le clúdach toghcháin a bhunú agus tháinig siad le chéile go rialta chun comhlíonadh a sheiceáil.¹¹⁵ Ina theannta sin, d'eisigh sé treoir don fhoireann ar fad agus do chomhoibrithe seachtracha, ag tabhairt treoir dóibh staonadh ó thuairimí a chur in iúl faoi na hiarrthóirí, a lucht tacaíochta, nó saincheisteanna feachtais ar na meáin shóisialta ar feadh thréimhse an fheachtais.

Ós rud é nach raibh ach beirt iarrthóirí fágtha san fheachtas tar éis an 5 Deireadh Fómhair, roinn na craoltóirí an t-am craolta go cothrom agus rinne siad é a chothromú thar gach clár nuachta agus cúrsaí reatha. Mar sin féin, mar thoradh ar an meascán de dhíospóireachtaí iomadúla agus agallaimh duine le duine ar thaobh amháin, agus gan ach beirt rannpháirtithe i gceist ar an taobh eile, bhí an clúdach athchleachtach, agus na ceisteanna agus na freagraí céanna ag teacht chun cinn arís is arís eile. Cuireadh fotheidil ar dhíospóireachtaí *RTE* i bhfíor-am chun inrochtaineacht a chinntiú do lucht féachana a bhfuil lagú éisteachta orthu.

Chraol an craoltóir poiblí Gaeilge *TG4* clúdach polaitiúil a d'ullmhaigh *RTE* toisc nach bhfuil seirbhís nuachta nó tairseach nuachta ar líne atá neamhspleách ó thaobh eagarthóireachta de aige go fóill. Roghnaigh sé gan díospóireachtaí a óstáil, toisc nach raibh ach iarrthóir amháin ina chainteoir líofa Gaeilge; chuirfeadh díospóireacht Ghaeilge an t-iarrthóir eile faoi mhíbhuntáiste. De réir an chainéil, bhí aiseolas diúltach ón lucht féachana tarraingthe ag iarrachtaí roimhe seo ar fhotheidealú nó ar aistriúchán fíor-ama a sholáthar.

XI. RÉITEACH DÍOSPÓIDE TOGHCHÁIN

Ráthaíonn an Bunreacht neamhspleáchas na mbreithiúna. Cuimsíonn an córas cúirte cúirteanna dúiche, cúirteanna cuarda, an Ard-Chúirt, an Chúirt Achomhairc, agus an Chúirt Uachtarach.¹¹⁶ Níl aon chúirt bhunreachtúil ann; déileálann an Ard-Chúirt le cúrsaí bunreachtúla agus is féidir achomharc a dhéanamh chuig an gCúirt Achomhairc agus chuig an gCúirt Uachtarach.

Déantar réiteach díospóide toghcháin a riar go heisiach tríd an gcóras cúirte. Bunaítear le hAcht Toghcháin an Uachtaráin, 1992 dlínse na hArd-Chúirte chun achainíocha toghcháin ar bhailíocht toghcháin a bhreithniú. Is féidir achomharc a dhéanamh go díreach chuig an gCúirt Uachtarach i gcoinne chinntí na hArd-Chúirte mar chás deiridh. Ní chuirtear aon spriocdháta ar fáil chun cásanna a chomhdú agus a bhreithniú os comhair na Cúirte Uachtaraí.

Foráiltear sa dlí go bhféadfar agóid a dhéanamh i dtoghchán uachtaránachta ar fhoras cionta ar leith a bhaineann le clárú vótálaithe agus iarrthóirí, feachtasaíocht, vótáil agus comhaireamh, agus toradh an toghcháin.¹¹⁷ I measc na bhforas le haghaidh dúshláin tá bac, cur isteach nó bac ar an bpróiseas toghcháin, chomh maith le botúin nó neamhrialtachtaí eile a d'fhéadfadh, dá mbunófaí iad, cur isteach ar thoradh toghcháin.¹¹⁸ Cuireann an nóisean deiridh sin ualach ard cruthúnais ar an achainíoch.¹¹⁹

¹¹⁵ Tugann Beartais agus Treoirínte *RTE* breac-chuntas ar na prionsabail chumhdaigh eagarthóireachta agus feachtais a chuireann *RTE* i bhfeidhm ar fud a thuairiscithe toghcháin, lena n-áirítear socruithe chun clúdach foriomlán toghcháin a chomhordú i gcomhréir le treoir rialála maidir le cothroime, oibiachtúlacht agus neamhchlaontacht.

¹¹⁶ Tá an Ard-Chúirt, an Chúirt Achomhairc agus an Chúirt Uachtarach lonnaithe i mBaile Átha Cliath. Is féidir leis an Ard-Chúirt taisteal timpeall na tíre, áfach, chun cásanna a éisteacht. Ceapann an tUachtarán breithiúna ar chomhairle an Rialtais.

¹¹⁷ Déanann Alt 59 d'Acht Toghcháin an Uachtaráin, 1993 tagairt d'oifigí toghcháin éagsúla lena n-áirítear pearsanú, breabaireacht; tionchar míchuí; sárú na rúndachta; cionta a bhaineann le páipéir ainmniúcháin agus ballóide; iompar mí-ordúil ag cruinnithe toghcháin; sáruithe ar nochtadh ábhar feachtais; oifigigh ag gníomhú mar ghníomhaire iarrthóra nó a chuireann iarrthóireacht ar aghaidh; bac foréigneach ar ainmniúchán nó ar vótaíocht; cur isteach ar pháipéir bhallóide poist nó iad a dhíothú; vótáil neamhdhleathach; Páipéir bhallóide á marcáil go neamhdhleathach ag daoine atá ag gníomhú mar chompanaigh.

¹¹⁸ Tá na pionóis do na cionta toghcháin sin idir 1,000 EUR agus 2,500 EUR nó, de rogha na cúirte, príosúnacht ar feadh tréimhse idir sé mhí agus dhá bhliain, nó fineáil agus príosúnacht araon.

¹¹⁹ Féach *Hanafin seachas An tAire Comhshaoil* [1996] 2 IR 321 "I gcomhréir le prionsabail an dlí shibhialta, bhí an t-ualach ar an achainíoch a shuíomh, de réir cothromaíochta na dóchúlachta, go raibh tionchar ábhartha ag cur isteach an rialtais ar thoradh an reifrinn."

Ní féidir ach leis an Stiúrthóir Ionchúiseamh Poiblí, iarrthóirí nó a ngníomhairí achainí toghcháin uachtaránachta a thaisceadh. Níl a leithéid de theorannú sin ar sheasamh dlíthiúil i gcomhréir le caighdeáin idirnáisiúnta agus le dea-chleachtas.¹²⁰

I gcomhréir le caighdeáin idirnáisiúnta agus le dea-chleachtas toghcháin, ba cheart machnamh a dhéanamh ar an seasamh dlíthiúil a leathnú chun achainíocha toghcháin a thaisceadh sna cúirteanna.

Ní mór achainí a chomhdú laistigh de sheacht lá ó dhearbhuí thorthaí an toghcháin. Cé nach leagann an dlí aon spriocdhátaí amach maidir le hachainíocha a éisteacht agus a bhreithniú, ceanglaítear ar an Ard-Chúirt tosaíocht a thabhairt do na cásanna sin.¹²¹ Glactar go forleathan leis an gcóras réitithe díospóide toghcháin agus measann páirtithe leasmhara go ginearálta go bhfuil sé feidhmiúil. Mar sin féin, ní ráthaíonn sé go dlíthiúil sásamh pras de réir na hamlíne toghcháin agus d'fhéadfadh sé, dá bhrí sin, sárú a dhéanamh ar chearta vótálaithe.¹²²

D'fhoill cloí go hiomlán le dea-chleachtas idirnáisiúnta, d'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar spriocdhátaí a reachtú chun achainíocha a bhreithniú d'fhoill athbhreithniú tráthúil ar dhíospóidí a bhaineann le toghcháin a ráthú, lena n-áirítear iad siúd a bhaineann le hainmniúcháin na n-iarrthóirí.

Teastaíonn éarlais airgeadaíochta de 6,250 EUR chun achainí a chomhdú; tá an tsuim ceaptha chun aon chostais a bhaineann le himeachtaí cúirte a chumhdach. Féadfaidh an Ard-Chúirt an méid a ísliú faoi imthosca sonracha.¹²³ Cé go bhféadfadh taise shubstainteach airgeadaíochta dlíthíocht suaibhreasach agus bhréagach a chosc, níl sé ag teacht go hiomlán le caighdeáin idirnáisiúnta, toisc go bhféadfadh tairseach ard airgeadais dúshlán dhlísteanaigh a dhíspreagadh agus an ceart sásaimh dhlíthiúil a theorannú.¹²⁴ Níor tugadh aghaidh ar mholadh OIADC roimhe seo chun athbhreithniú a dhéanamh ar an gcleachtas seo.

D'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar mhéid na taise airgeadaíochta chun achainíocha toghcháin a chomhdú lena chinntiú go bhféadfaí cearta dlísteanaigh a chosaint sa chúirt agus achomhairc bhréagacha a ndíspreagadh ag an am céanna.

Roimh lá an toghcháin, d'éist an Ard-Chúirt le dhá chás a thug daoine aonair chun chinn ag líomhain gur thug an Leas-Phríomh-Aire agus ceannaire páirtí *Fhine Gael* Simon Harris teoracha neamhdhleathacha do chomhairleoirí áitiúla an pháirtí bac a chur le hainmniúchán iarrthóirí neamhspleácha, rud a d'fhág go raibh próiseas iomlán ainmniúcháin na n-iarrthóirí uachtaránachta míbhunreachtúil. An 20 Deireadh Fómhair, d'éist agus dhíbh an Chúirt an chéad tairiscint i gcoinne an Leas-Phríomh-Aire, an Aire Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, agus an Ard-Aighne.¹²⁵ Díbheadh éileamh comhchosúil an 23 Deireadh Fómhair.¹²⁶ Sa dá chás, chinn an Chúirt go leagtar amach go soiléir in Airteagal 12.4 den Bhunreacht na critéir ainmniúcháin agus gur ábhar polaitiúil a bhí in aon teoracha laistigh den pháirtí agus nach raibh siad neamhdhleathach nó i gcoinne an Bhunreacht.

¹²⁰ Comhdháil ESCE 1990 ar an Doiciméad Daonna (Doiciméad Chóbanhávan), alt. Deir 5.10 “go mbeidh modh éifeachtach sásaimh ag gach duine i gcoinne cinntí riaracháin, chun meas ar chearta bunúsacha a ráthú agus sláine dhlíthiúil a áirithiú.” Deir Alt 99 den Tuarascáil Mhinithe a ghabhann leis an [gCód Dea-Chleachtais](#): “Ní mór achomhairc a sheasamh in (...) a dheonú chomh forleathan agus is féidir. Caithfidh sé a bheith oscailte do gach toghthóir sa dailcheantar agus do gach iarrthóir a bheidh ag seasamh don toghchán ann achomharc a dhéanamh.” Féach freisin Airteagal 2 (3) den ICCPR, agus Airteagal 14 de ECHR.

¹²¹ Chuir an Roinn Tithíochta in iúl don OIADC MMT go bhfuil cúirteanna aireach ar an dáta insealbaithe den 11 Samhain 2025 agus go mbeadh sé mar aidhm acu aon achainí iarthoghcháin a bhreithniú roimh an dáta sin.

¹²² Féach Tuarascáil Mhinithe ar an [gCód Dea-Chleachtais](#), alt 93 “Ba cheart go mbeadh imeachtaí achomhairc chomh gairid agus is féidir, in aon chás a bhaineann le cinntí a dhéanfar roimh na toghcháin. (...) Ciallaíonn sé sin go gcaithfidh na teorainneacha ama le haghaidh achomharc a bheith an-ghearr agus ní mór an comhlacht achomhairc a rialú a dhéanamh chomh tapa agus is féidir. Ní mór teorainneacha ama a bheith fada go leor, áfach, chun achomharc a dhéanamh indéanta, d'fhoill feidhmiú cearta cosanta agus cinneadh léirithe a ráthú.”

¹²³ Féadfaidh an Ard-Chúirt an méid sin a ísliú más deimhin léi go bhfuil an tsuim ró-ard don achainíoch nó go bhféadfadh sí cruatan tromchúiseach a chur air nó uirthi, agus féadfaidh sí an t-achainíoch a scaoileadh ó aon chostais a bhaineann le himeachtaí i ndáil leis an achainí.

¹²⁴ Féach Staidéar Choimisiún na Veinése 2010 ar [Rochtain Aonair ar Cheartas Bunreachtúil](#), alt 117, “Molann Coimisiún na Veinése, i bhfianaise chosaint níos cuimsithí ar chearta an duine, gur cheart táilli cúirte do dhaoine aonair a shocrú sách íseal agus gur cheart go bhféadfaí iad a laghdú de réir staid airgeadais an iarratasóra. Ba chóir go mbeadh sé mar phríomhaidhm acu mí - úsáid fhollasach a dhíspreagadh.”

¹²⁵ Ard-Chúirt na hÉireann: [Byrne seachas. An Tánaiste agus Ors](#). Féach [tráchtairéacht](#) ar rialú na cúirte freisin.

¹²⁶ [Diúltaíonn an Ard-Chúirt dúshlán maidir le próiseas ainmniúcháin do thoghchán na huachtaránachta.](#)

XII. BREATHNÓIREACHT TOGHCHÁIN

Tá sé de cheart ag iarrthóirí uachtaránachta agus a ngníomhairí a bheith i láthair i stáisiúin vótaíochta le linn ballóidí poist a phróiseáil, agus le linn comhaireamh na vótaí. Níl sé de cheart acu a bheith i láthair le linn vótála speisialta i dtithe náiscoil, in ospidéal agus in institiúidí cúraim.¹²⁷

Níl forálacha sa reachtaíocht maidir le breathnóireacht toghcháin, ní saoránaigh ná idirnáisiúnta iad, atá contrártha le gealltanais an ESCE.¹²⁸ Agus a ghealltanais ESCE a chomhlíonadh fós chun cuireadh a thabhairt do bhreathnóirí idirnáisiúnta, thug na húdaráis cuireadh do OIgcd breathnú ar an toghchán agus thug siad rochtain gan bhac don mhisean ar gach céim den phróiseas toghcháin, lena n-áirítear ar lá an toghcháin.¹²⁹ Go praiticiúil, tá rochtain ag breathnóirí ar stáisiúin vótaíochta agus ar ionaid chomhairimh faoi rogha oifigeach ceannais an stáisiúin vótaíochta nó an ceann comhairimh.

Ba cheart an reachtaíocht toghcháin a leasú chun rochtain na mbreathnóirí saoránach agus idirnáisiúnta ar gach gné den phróiseas toghcháin a ráthú go sainráite, i gcomhréir le gealltanais idirnáisiúnta na hÉireann.

D'fhéadfadh go mbeadh ar eagraíochtaí na sochaí sibhialta (ESSanna) atá i mbun abhcóideachta ginearálta, seachas feachtais toghcháin, clárú le SIPO agus a bheith faoi réir teorainneacha síntiús agus srianta ar mhaoiniú eachtrach faoin Acht Toghcháin. Mhol OIgcd an sainmhíniú ar “chríocha polaitiúla” a chaolú in 2007, ach níor leasaíodh an tAcht Toghcháin ina leith sin. Thug roinnt idirghabhálaithe OIgcd MMT faoi deara gur teorainn ar shaoirse comhlachais é iarraidh ar ESSanna neamhthoghcháin clárú le SIPO.¹³⁰

Níl aon rialacháin dlí ann a rialaíonn rochtain ar na meáin chun ullmhúcháin agus stiúradh na dtoghchán nó an próiseas comhairimh a leanúint. Chuir na cinn chomhairimh in iúl, áfach, go bhféadfadh na meáin a bheith i láthair i stáisiúin vótaíochta agus in ionaid chomhairimh lena n-áirítear san ionad comhairimh náisiúnta, ach teastaíonn cead ó na cinn chomhairimh áitiúla chun scannánú agus taifeadadh a dhéanamh.¹³¹ Mar sin féin, d'fhéadfadh easpa rialacháin fhoirmiúil maidir le rochtain ar na meáin bac a chur ar chumas na meán na toghcháin a chlúdach.

XIII. LÁ AN TOGHCHÁIN AGUS COMHAIREAMH

A. OSCAILT, VÓTÁIL, AGUS DÚNADH

Ag teacht le modheolaíocht OIgcd, ní dhearna OIgcd MMT breathnóireacht chuimsitheach agus chórasach ar imeachtaí lá an toghcháin ach thug sé cuairt ar líon teoranta stáisiún vótaíochta i gcathair agus i gcontae Bhaile Átha Cliath ar lá an toghcháin. Tugadh rochtain iomlán do bhreathnóirí OIgcd MMT le linn an phróisis. Bhí beagnach gach áitreabh vótaíochta ar tugadh cuairt air inrochtana do dhaoine faoi mhíchumas fisiceach chun rochtain neamhspleách a fháil.

¹²⁷ Chuir na cinn chomhairimh i nGaillimh, i gcathair Bhaile Átha Cliath agus i gContae Bhaile Átha Cliath in iúl don OIgcd MMT gur dhiúltaigh siad iarratais ó bhreathnóirí an Choimisiúin Toghcháin agus ó ghníomhairí is iarrthóirí ar rochtain chun na nósanna imeachta vótála speisialta a urramú, ag míniú nach dtugann an dlí rogha dóibh rochtain den sórt sin a dheonú.

¹²⁸ Deir Alt 8 de [Dhoiciméad Chóbanhávan an ESCE 1990](#) “go measann na Stáit rannpháirteacha gur féidir le láithreacha breathnóirí, idir choigríche agus intíre, an próiseas toghcháin do Stáit ina bhfuil toghcháin ar siúl a fheabhsú”.

¹²⁹ Moltar in ailt II.3.2.a-b den [Chód Dea-Chleachtais](#) “gur cheart an deis is leithne is féidir a thabhairt do bhreathnóirí páirt a ghlacadh i gcleachtadh breathnóireachta toghcháin” agus “nach mór breathnóireacht a theorannú do lá an toghcháin féin [...]”. Caithfidh sé a dhéanamh indéanta a chinneadh ar tharla neamhrialtachtaí roimh, le linn nó tar éis na dtoghchán”

¹³⁰ Tá an cheist ar eolas go maith ag comhlachtaí stáit agus pléadh í i ndoiciméid eagraíochtaí idirnáisiúnta. Chuir an Coimisiún Toghcháin an cheist seo san áireamh ina [Chlár Taighde 2024- 2026](#) (lch.16). Féach freisin Tuarascáil Ghníomhaireacht an Aontais Eorpaigh um Chearta Bunúsacha 2017 maidir le [Dúshlán atá os comhair eagraíochtaí na sochaí sibhialta atá ag obair ar chearta an duine san AE](#) (lch.22) agus an [Tuarascáil 2019 ar Mhaoiniú Comhlachas](#) (p.17) ó Choimisiún na Veinése.

¹³¹ Tugann an Meabhrán do Chinn Chomhairimh Áitiúla ag Toghchán an Uachtaráin an 24 Deireadh Fómhair 2025 aghaidh ar rochtain na meán ar ionaid chomhairimh agus luann sé grianghrafadóireacht ag na meáin ag stáisiúin vótaíochta.

Sna stáisiúin vótaíochta, leanadh go ginearálta nósanna imeachta OIADC MMT ar thug siad cuairt orthu. Go ginearálta, rinne foireann an stáisiúin vótaíochta a ndualgais ar bhealach gairmiúil agus éifeachtach. De ghnáth, tugadh tacaíocht do vótálaithe faoi mhíchumas a raibh cúnaimh ag teastáil uathu ar bhealach measúil agus cuí. Bhí bothanna le dromchla níos ísle d'úsáideoirí cathaoireacha rothaí agus teimpléid pháipéir bhallóide do vótálaithe lagamhairc feistithe i ngach stáisiún vótaíochta ar tugadh cuairt orthu. Tar éis am dúnta, bailíodh na boscaí ballóide séalaithe agus aistríodh iad chuig an ionad comhairimh áitiúil lena gcoimeád slán thar oíche.

B. COMHAIREAMH

Bhí OIADC MMT i láthair le linn oscailt na mboscaí ballóide agus comhaireamh na vótaí i gcúig ionad comhairimh i gcathair agus i gcontae Bhaile Átha Cliath ar an 25 Deireadh Fómhair. Rinneadh an comhaireamh ar bhealach trédhearcach gairmiúil ag thart ar 25–30 foireann chomhaireamh, beirt i ngach foireann, faoi mhaoirseacht an chinn chomhairimh áitiúil nó ionadaí ainmnithe nó ceann comhairimh cunta.

Bhí láithreacht shuntasach gníomhairí iarrthóra ('tallymen') ann ag déanamh ionadaíochta ar iarrthóirí Connolly agus Humphreys, chomh maith le hionadaithe ó na meáin agus baill den phobal. Chuir a láithreacht le trédhearcacht an phróisis chomhairimh. Áiríodh ballóidí agus an rogha mharcáilte ag dul in airde, rud a chuir ar chumas na ngníomhairí iarrthóra leibhéil tacaíochta dá n-iarrthóir a thomhas. Tugadh cuireadh do ghníomhairí athbhreithniú a dhéanamh ar na páipéir bhallóide faoi dhíospóid sular stampáladh "Diúltaithe" orthu.

Bhí líon na vótaí neamhbhailí neamhghnách ard, ag 12.9 faoin gcéad. Cuireadh é seo i leith go príomha mar gheall ar tharraingt siar déanach an iarrthóra Gavin ón rás, rud a d'fhág gur mhilleadh cuid acu a gcuid ballóidí d'aon ghnó nó trí thimpiste.¹³² Ba é 816 líon na mballóidí a neamhbhailíodh mar gheall ar easpa an stampa oifigiúil – inchurtha i leith earráidí ag oifigigh cheannais agus ballóidí á n-eisiúint acu - i gcomparáid le 1,956 in olltoghchán 2024. In ainneoin an fhigiúir níos ísle, leagann sé seo béim fós ar an ngá atá le hoiliúint a neartú agus cloí le nósanna imeachta forordaithe a threisiú.

C. TÁBLÚ AGUS FÓGAIRT TORTHÁÍ

Tarchuireadh torthaí ó na 43 toghcheantar go leictreonach chuig an ionad comhairimh náisiúnta i gCaisleán Bhaile Átha Cliath. Nuair a fíoraíodh iad agus nuair a glacadh leo, d'fhógair an PRO torthaí toghcheantair agus cuireadh ar fáil go poiblí iad.¹³³ Ní raibh torthaí ar fáil dí-chomhbhailithe ag stáisiún vótaíochta laistigh den toghcheantar, rud a bhain ón trédhearcacht iomlán. Mhínigh an PRO, mar a tharla i dtoghcháin náisiúnta eile, go measctar ballóidí ó gach stáisiún vótaíochta i dtoghcheantar sula gcuirtear tús leis an gcomhaireamh. De réir idirghabhálaithe OIADC MMT, úsáidtear iarrthóirí agus a ngníomhairí chuig próiseas comhairimh aonfhoirmeach beag beann ar an gcineál toghcháin, agus go bhfuil ardleibhéil muiníne sa phróiseas comhairimh agus táblúcháin.

Ar 25 Deireadh Fómhair, d'fhógair an PRO torthaí an toghcháin deiridh agus d'fhógair Catherine Martina Ann Connolly buaiteoir an toghcháin uachtaránachta. Tuairiscíodh gur 45.83 faoin gcéad líon na ndaoine a vótáil. Ní dhearnadh figiúirí rannpháirtíochta vótálaithe foilsithe a dhí-chomhbhailiú de réir inscne mar a moladh faoi CEDAW.¹³⁴

¹³² [Thuairiscigh](#) cinn chomhairimh áitiúla gur diúltáíodh do 125,732 nó 58.8 faoin gcéad de na ballóidí neamhbhailí toisc go raibh scríbhneoireacht nó marcanna iontu trína bhféadfaí an vótálaí a aithint, 55,539 nó 26.0 faoin gcéad – toisc nach raibh an chéad rogha marcáilte go soiléir, lena n-áirítear páipéir bhallóide gan mharcáil, 31,651 nó 14.8 faoin gcéad – as a céadrogha a bheith léirithe go soiléir do níos mó ná iarrthóir amháin, agus diúltáíodh 816 vóta nó 0.4 faoin gcéad mar gheall ar easpa an marc oifigiúil.

¹³³ Féach ar [shuíomh gréasáin](#) Cheann Comhairimh Uachtaránachta na hÉireann le haghaidh tuilleadh sonraí.

¹³⁴ Iarrtar in Airteagal 48(d) de [Mholadh Ginearálta Choiste CEDAW Uimh. 23](#) go mbaileofar sonraí dí-chomhbhailithe inscne maidir le rannpháirtíocht i dtoghcháin agus i reifrinn phoiblí.

XIV. MOLTAÍ

Cuirtear na moltaí seo ar fáil tríd an téacs d'fhonn cur le réachtáil na dtoghchán in Éirinn a thuilleadh agus chun tacú le hiarrachtaí iad a thabhairt go hiomlán i gcomhréir le gealltanais ESCE agus le hoibleagáidí agus caighdeáin idirnáisiúnta eile do thoghcháin dhaonlathacha. Tá OIDCD réidh chun cabhrú le húdaráis na hÉireann an próiseas toghcháin a fheabhsú tuilleadh agus aghaidh a thabhairt ar na moltaí atá sa tuarascáil seo.¹³⁵

A. MOLTAÍ TOSAÍOCHTA

1. D'fhonn inrochtaineacht a fheabhsú agus cur chun feidhme aonfhoirmeach an chreata dhlíthiúil toghcháin a éascú, ba cheart breithniú a dhéanamh ar an reachtaíocht toghcháin reatha a chomhdhlúthú go foirmiúil.
2. Chun vótáil chomhionann a áirithiú, ba cheart clárú vótálaithe agus nósanna imeachta vótála do vótálaithe lasmuigh den tír a dhéanamh aonfhoirmeach do gach saoránach thar lear.
3. Ba cheart d'údaráis tosaíocht a thabhairt do chomhlánú agus d'fheidhmiú na socruithe rialála digiteacha atá ábhartha do thoghcháin trí fhorálacha an Achta um Athchóirithe Toghcháin atá fós gan réiteach a athbhreithniú, a thabhairt cothrom le dáta agus, de réir mar is iomchuí, a thosú ar bhealach atá comhsheasmhach le rialacha an AE maidir le Seirbhísí Digiteacha agus an Mhargaidh Aonair Dhigitigh. Ba cheart go gcinnteodh sé sin go bhfuil cumhachtaí reachtúla éifeachtacha dílsithe ag an gCoimisiún Toghcháin chun faireachán a dhéanamh ar rioscaí a bhaineann le hábhar ar líne le linn tréimhsí toghcháin agus chun aghaidh a thabhairt orthu.
4. D'fhonn trédhearcacht a fheabhsú, ba cheart féachaint ar cheanglais eatramhacha maidir le tuairisciú airgeadais feachtais a thabhairt isteach chun a áirithiú go mbeidh rochtain ag vótálaithe ar fhaisnéis thráthúil chuimsitheach roimh lá an toghcháin.
5. Beag beann ar na socruithe institiúideacha maidir le maoirseacht ar mhaoiniú feachtais, ba cheart acmhainní leordhóthanacha airgeadais, teicniúla agus daonna a sholáthar don údarás inniúil chun maoirseacht éifeachtach, chuimsitheach agus thráthúil ar gach gné de mhaoiniú feachtais a áirithiú.
6. Ba cheart do na húdaráis sásra maoinithe a bhunú do na meáin seirbhíse poiblí lena soláthraítear maoiniú ilbhliantúil leordhóthanach agus intuatha a bhaintear go leordhóthanach ón rialtas agus lena gcosnaítear neamhspleáchas eagarthóireachta na ggraoltóirí seirbhíse poiblí.
7. D'fhonn cloí go hiomlán le dea-chleachtas idirnáisiúnta, d'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar spriocdhátaí a reachtú chun achainíocha a bhreithniú d'fhonn athbhreithniú tráthúil ar dhíospóidí a bhaineann le toghcháin a ráthú, lena n-áirítear iad siúd a bhaineann le hainmníocháin na n-iarrthóirí.
8. Ba cheart an reachtaíocht toghcháin a leasú chun rochtain na mbreathnóirí saoránach agus idirnáisiúnta ar gach gné den phróiseas toghcháin a ráthú go sainráite, i gcomhréir le gealltanais idirnáisiúnta na hÉireann.

¹³⁵ In alt 25 de [Dhoiciméad Iostanbúl OSCE 1999](#), gheall Stáit rannpháirteacha ESCE iad féin “chun obair leantach a dhéanamh go pras ar mheasúnú toghcháin agus ar mholtaí toghcháin an OIDCD”.

B. MOLTAÍ EILE

Cúlra Polaitiúil

9. Ba cheart do pháirtithe polaitíochta bacainní ar rannpháirtíocht na mban a shainaithint trí iniúchtaí inscne, athbhreithniú a dhéanamh ar chleachtais inmheánacha agus bearta a chur chun feidhme chun aghaidh a thabhairt ar bhearnaí.

An Creat Dlíthiúil

10. D'fhéadfadh an Roinn Tithíochta, Rialtais Áitiúil agus Oidhreacht, i gcás gach imeachta toghcháin, na hionstraimí reachtúla ábhartha a chomhdhlúthú in aon doiciméad amháin agus iad a fhoilsiú ar a láithreán gréasáin chun éiginnteacht faoin gcreat rialála is infheidhme a sheachaint.

Riarachán Toghcháin

11. Chun rannpháirtíocht na mban i riarachán toghcháin a chur chun cinn, ba cheart don cheann comhairimh uachtaránachta sonraí dí-chomhbhailithe a bhailiú agus a fhoilsiú maidir le hionadaíocht inscne na foirne vótaíochta agus comhairimh.
12. D'fhonn feidhmiú éifeachtach an chirt vótála a chinntiú agus chun éifeachtacht an bhirt cóiríochta a neartú, ba cheart tréimhse réasúnta a sholáthar do vótálaithe chun socrúithe vótála malartacha a iarraidh.
13. D'fhéadfaí oiliúint a chur ar fáil d'fhoireann vótaíochta agus comhairimh ar bhealach níos tarraingtí agus níos idirghníomhaí, agus ba cheart ábhair oiliúna a chur in oiriúint go sonrach don chineál toghcháin atá beartaithe dóibh a chlúdach.
14. Ba cheart athbhreithniú a dhéanamh ar an bhforáil maidir le vótáil chuidithe lena eisiamh go gcabhraíonn an duine céanna, an t-oifigeach ceannais san áireamh, le hiliomad vótálaithe. Ba chóir ceart vótálaithe cúnamh a fháil ó dhuine dá rogha féin a leathnú chuig vótáil speisialta agus ar lá an toghcháin níor cheart é a theorannú sa dá uair dheireanach roimh dhúnadh na vótaíochta.

Clárú Vótálaithe

15. Ba cheart breithniú a dhéanamh ar gach muirear a bhaineann le deimhniú leighis a fhorchuirtear ar dhaoine a dhéanann iarratas ar phostvótáil mar gheall ar bhreitheacht nó míchumais a tharscaoileadh.

Clárú Iarrthóra

16. Ba cheart an reachtaíocht a leasú chun an ceart follasach a thabhairt d'iarrthóirí ionchasacha botúin nó easnamh a cheartú ina bpáipéir ainmniúcháin roimh an rialú ar ainmniúcháin.

Feachtas Toghcháin

17. D'fhonn deighilt shoiléir idir feachtasaíocht agus feidhmeanna poiblí a áirithiú, ba cheart go saineofaí go soiléir sa chreat dlíthiúil raon feidhme na ngníomhaíochtaí ceadaithe ag oifigigh phoiblí le linn feachtais. D'fhéadfadh forbairt treoirlinnte praiticiúla d'iarrthóirí, do pháirtithe, agus d'oifigigh phoiblí a théann i ngleic leis na gnéithe sin comhlíonadh a éascú.
18. D'fhéadfadh údarais ábhartha, i gcomhar leis an bparlaimint, páirtithe, agus an tsochaí shibhialta, smaoiniamh ar chreat a fhorbairt agus a oibriú chun ciapadh, imeaglú agus mí-úsáid a chosc agus aghaidh a thabhairt air a dhíríonn ar dhaoine aonair atá ag gabháil don saol polaitiúil. D'fhéadfadh meicníochtaí monatóireachta agus tuairiscithe teagmhais a bheith i gceist leis sin, comhordú

institiúideach neartaithe, agus bearta tacaíochta chun rannpháirtíocht shábháilte i ngnóthaí poiblí – as líne agus ar líne araon – a chinntiú agus cosaintí leordhóthanacha á soláthar do shaoirse cainte ag an am céanna.

19. Ba cheart do na húdaráis an reachtaíocht maidir le caint ghríosaitheach a neartú, lena n-áirítear trí liosta na saintréithe cosanta a leathnú chun ailíniú le dlíthe náisiúnta comhionannais agus caighdeáin idirnáisiúnta. D'fhéadfaí freagrachtaí institiúideacha maidir le faireachán agus forfheidhmiú, lena n-áirítear le linn tréimhsí toghcháin, a shoiléiriú agus a chomhordú ar bhealach níos fearr.

Maoiniú Feachtais

20. D'fhonn cuntasacht chuí, soiléireacht agus forfheidhmiú cuí teorainneacha caiteachais a chinntiú, ba cheart rialacháin lena rialaítear caiteachas feachtas réamhthoghcháin a athbhreithniú agus a shoiléiriú chun gach costas a bhaineann le toghcháin a chumhdach.
21. D'fhonn cuimsitheacht, inchomparáideacht agus trédhearcacht na tuairiscithe ar mhaoiniú feachtas a fheabhsú, d'fhéadfaí breithniú a dhéanamh ar thuairisciú ar líne a thabhairt isteach.
22. D'fhonn trédhearcacht agus cuntasacht a neartú, ba cheart go gceanglófaí leis an reachtaíocht go gcuirfí nochtadh maoinithe tríú páirtí ar fáil go poiblí ar líne ar bhealach tráthúil agus inrochtana.

Na Meáin

23. D'fhonn iolrachas na meán a chosaint, d'fhéadfadh reachtóirí smaoineamh ar uasteorainneacha a thabhairt isteach d'úinéireacht na meán nó ar chosaintí malartacha in aghaidh comhchruinnithe úinéireachta.
24. D'fhonn cuntasacht a neartú, d'fhéadfadh na húdaráis breithniú a dhéanamh ar reachtaíocht um shaoráil faisnéise a leathnú chun gach comhlacht poiblí a chlúdach.
25. Ba cheart breithniú a dhéanamh ar theorainneacha comhréireacha a bhunú ar dhamáistí i gcásanna clúmhille agus meicníochtaí a thabhairt isteach chun costais dlíthíochta a theorannú, lena n-áirítear go bhfanann cúiteamh i leith díobhála clú cothrom agus ag an am céanna cosc a chur ar ualach airgeadais imeachtaí clúmhille ó bheith ina bagairt ar inmharthanacht na meán.
26. D'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar shásra sealadach mear le linn tréimhsí toghcháin a bhunú chun gearáin ó na meáin a láimhseáil go tapa agus chun leigheasanna tráthúla a áirithiú.

Réiteach Díospóide Toghcháin

27. I gcomhréir le caighdeáin idirnáisiúnta agus le dea-chleachtas toghcháin, ba cheart machnamh a dhéanamh ar an seasamh dlíthiúil a leathnú chun achainíocha toghcháin a thaisceadh sna cúirteanna.
28. D'fhéadfaí machnamh a dhéanamh ar mhéid na taisce airgeadaíochta chun achainíocha toghcháin a chomhdú lena chinntiú go bhféadfaí cearta dlisteanacha a chosaint sa chúirt agus achomhairc bhréagacha á ndíspreagadh ag an am céanna.

AGUISÍN: TORTHÁÍ DEIRIDH AN TOGHCHÁIN¹³⁶

	Iarrthóirí	Vótaí Céadrogha	Céatadán
1	Catherine Martina Ann Connolly (Neamhspleách)	914,143	63.36
2	Jim Gavin (<i>Fianna Fáil</i>)	103,568	7.18
3	Heather Humphreys (<i>Fine Gael</i>)	424,987	29.46
	Iomlán	1,442,698	100.00

Líon iomlán na vótálaithe ar liostaí vótálaithe	3,614,450	100.00
Líon na vótálaithe a vótáil (líon daoine a vótáil)	1,656,436	45.83
Líon na vótaí bailí a caitheadh	1,442,698	87.10
An cuóta toghcháin (50 faoin gcéad de na vótaí bailí +1)	721,350	
Líon na vótaí neamhbhailí a caitheadh	213,738	12.90

MAIDIR LE ODIHR

Is í an Oifig um Institiúidí Daonlathacha agus Cearta an Duine (OIDCD) príomhinstitiúid an ESCE chun cabhrú le Stáit rannpháirteacha “urraim iomlán a chinntiú do chearta an duine agus saoirsí bunúsacha, cloí leis an smacht reachta, prionsabail an daonlathais a chur chun cinn agus (...) institiúidí daonlathacha a thógáil, a neartú agus a chosaint, chomh maith le caoinfhulaingt a chur chun cinn ar fud na sochaí” (Doiciméad Cruinnithe Mullaigh Heilsinci 1992). Tugtar gné dhaonna an ESCE air seo.

Cruthaíodh OIDCD, atá lonnaithe i Vársá (an Pholainn) mar an Oifig um Shaorthoghcháin ag Cruinniú Mullaigh Pháras 1990 agus thosaigh sé ag feidhmiú i mBealtaine 1991. Bliain ina dhiaidh sin, athraíodh ainm na hOifige d’fhonn sainordú leathnaithe a léiriú chun cearta daonna agus daonlathú a áireamh. Fostaíonn sé breis is 150 ball foirne inniu.

Is é OIDCD an phríomhghníomhaireacht san Eoraip i réimse na **breathnóireachta toghcháin**. Gach bliain, déanann sé comhordú agus eagrú ar imscaradh na mílte breathnóir chun a mheas an ndéantar toghcháin i réigiún an ESCE i gcomhréir le gealltanais ESCE, oibleagáidí agus caighdeáin idirnáisiúnta eile do thoghcháin dhaonlathacha agus leis an reachtaíocht náisiúnta. Tugann a mhodheolaíocht uathúil léargas domhain ar an bpróiseas toghcháin ina iomláine. Trí thionscadail chúnamh, cabhraíonn OIDCD le Stáit rannpháirteacha a gcreat toghcháin a fheabhsú.

I measc ghníomhaíochtaí **daonlathú** na hOifige tá: an smacht reachta, tacaíocht reachtach, rialachas daonlathach, imirce agus saoirse gluaiseachta, agus comhionannas inscne. Cuireann OIDCD roinnt clár cúnamh spriocdhírithe i bhfeidhm gach bliain, ag iarraidh struchtúir dhaonlathacha a fhorbairt.

Cuidíonn OIDCD freisin le Stáit rannpháirteacha a n-oibleagáidí a chomhlíonadh maidir le **cearta an duine agus saoirsí bunúsacha** a chur chun cinn agus a chosaint i gcomhréir le gealltanais ESCE i ndáil le gné an duine. Baintear é sin amach trí oibriú le comhpháirtithe éagsúla chun comhoibriú a chothú, cumas a fhorbairt agus saineolas a sholáthar i réimsí téamacha, lena n-áirítear cearta an duine sa chomhrac i gcoinne na sceimhlitheoireachta, cosaint chearta an duine do dhaoine a ndéantar gáinneáil orthu a fheabhsú, oideachas agus oiliúint chearta an duine, faireachán agus tuairisciú ar chearta an duine, agus cearta an duine agus slándáil na mban.

Laistigh de réimse na **caoinfhulaingthe** agus an **neamh-idirdhealaithe**, cuireann OIDCD tacaíocht ar fáil do na Stáit rannpháirteacha chun a bhfreagairt ar choireanna fuatha agus eachtraí ciníochais, seineafóibe, frith-Sheimíteachais agus cineálacha eile éadulaingthe a neartú. Tá gníomhaíochtaí OIDCD a bhaineann le caoinfhulaingt agus neamh-idirdhealú dírithe ar na réimsí seo a leanas: reachtaíocht; oiliúint i bhforfheidhmiú an dlí; monatóireacht, tuairisciú agus obair leantach a dhéanamh ar fhreagraí ar choireanna agus teagmhais atá spreagtha ag fuath; chomh maith le gníomhaíochtaí oideachais chun caoinfhulaingt, meas agus comhthuiscint a chur chun cinn.

Cuireann OIDCD comhairle ar fáil do na Stáit rannpháirteacha maidir lena mbeartais ar na **Romach agus Sintíoch**. Cuireann sé forbairt acmhainní agus líonrú chun cinn i measc na bpobal Romach agus Sintíoch, agus spreagann sé rannpháirtíocht ionadaithe Romach agus Sintíoch i gcomhlachtaí déanta beartas.

Déantar gach gníomhaíocht OIDCD i ndlúthchomhordú agus i ndlúthchomhar le Stáit rannpháirteacha an ESCE, institiúidí ESCE agus oibríochtaí allamuigh, chomh maith le heagraíochtaí idirnáisiúnta eile.

Tá tuilleadh eolais ar fáil ar shuíomh gréasáin OIDCD (www.osce.org/odihr).